

TONIS BREIDEL ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Πόλεμος και Διπλωματία
στη Μέση Ανατολή
η δράση του Λύβεντ της Αραβίας

Πόλεμος και Διπλωματία
στη Μέση Ανατολή
η δράση του Λύρενς της Αραβίας

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση ή αναμετάδοση ή διασκευή και αναπαραγωγή με οποιονδήποτε τρόπο, ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό ή ηχογραφικό του παρόντος έργου ή μέρους αυτού, χωρίς την ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ έγγραφη άδεια του ΕΚΔΟΤΗ και του ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ. Νόμος 2121/1993 και Κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

**«Πόλεμος και Διπλωματία στη Μέση Ανατολή
η δράση του Λώρενς της Αραβίας»**

© Tonis Breidel Χατζηδημητρίου - 2015

© Εκδόσεις Ν. & Σ. Μπατσιούλας - Αθήνα 2015

**Σχεδιασμός εξωφύλλου
& καλλιτεχνική επιμέλεια:**
Καλλιόπη Διαμάντη

Τεχνική επεξεργασία:
Νίκος Κυπαρίσσης

Θεώρηση κειμένων:
Νατάσα Μπελεζάκη

Εκδόσεις Ν. & Σ. Μπατσιούλας
Κηφισίας 5, Τ.Κ. 11523 Αθήνα
Τηλ.: 2103315186
E-mail: info@batsioulas.gr
Url: www.batsioulas.gr

ISBN: 978-960-6813-76-4

Tonis Breidel ΧατζηΔημητρίου

Πόλεμος και Διπλωματία στη Μέση Ανατολή

η δράση του Λώρενς της Αραβίας

 Μπατσιούλας
ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΑΘΗΝΑ 2015

αφιερωμένο στον

Eduardo Federico Rosales Ramírez

ικανό διπλωμάτη

αληθινό μαχητή της Ζωής
μνημένο στο πνεύμα του πολέμου

Περιεχόμενα

Σημείωμα του συγγραφέα	13
Πρόλογος	16
Εισαγωγή	19
Κεφάλαια:	
1. Η μυστική καταγωγή του Λώρενς	20
2. Αναζητώντας την περιπέτεια	26
3. Κλυδωνισμοί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία	31
4. Ένας πολλά υποσχόμενος αρχαιολόγος	38
5. Ο ισλαμικός αραβικός κόσμος	47
6. Οι Χασημίτες	53
7. Ο εμίρης της Μέκκας	59
8. Αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	70
9. Το καθεστώς των Νεοτούρκων	80
10. Γερμανο-τουρκικές σχέσεις	90
11. Στα πρόθυρα του πολέμου	95
12. Ο Σιδηρόδρομος της Χετζάζ	99
13. Αίγυπτος και Σουδάν	106
14. Ο Πόλεμος στη Μέση Ανατολή	121
15. Οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών	130
16. Τζιχάντ	138
17. Η Αραβική Χερσόνησος ενόψει του πολέμου	143
18. Ο Πόλεμος στην Αραβία	158
19. Ήττες σε Σουέζ και Δαρδανέλλια-Καλλίπολη	168
20. Κατασκοπεία στην Αθήνα	184
21. Κύπρος	189

22. Το αραβικό εθνικό Κίνημα	201
23. Στρατηγική προώθηση του Τζιχάντ	210
24. Πράκτορες στην Περσία	220
25. Γερμανική διείσδυση στο Αφγανιστάν	232
26. Τζιχάντ στη Λιβύη - Οι μαχητές Σενούσι	246
27. Τζιχάντ στο Σουδάν - Ο σουλτάνος του Νταρφούρ	260
28. Τζιχάντ στη Σαχάρα - Ο πόλεμος των Τουαρέγκ	267
29. Τζιχάντ στη Σομαλία - Το Κράτος των Δερβίσηδων	274
30. Αιθιοπία	281
31. Αποστολή στο Ιράκ	287
32. Το Αραβικό Γραφείο	302
33. Αγγλο-αραβική συμμαχία	304
34. Το Σύμφωνο Σάικς-Πικό	306
35. Η Αραβική Εξέγερση	312
36. Τουρκική αντεπίθεση	322
37. Το πρώτο Αραβικό Κράτος	332
38. Εκστρατεία στο Σινά	336
39. Άφιξη στην Αραβία	340
40. Ο Φάιζαλ	348
41. Οι Βεδουίνοι	354
42. Ο βασιλιάς των Αράβων	365
43. Οι Χασημίτες πρίγκιπες	368
44. Ο σαρηφικός στρατός	372
45. Πράκτορας στην Αραβία	380
46. Πολεμικές προετοιμασίες	386
47. Ανταρτοπόλεμος στην έρημο	393
48. Ένας διαβόητος πολεμιστής - Αούντα αμπού Ταγί	399
49. Ένα ριψοκίνδυνο σχέδιο	402
50. Πορεία προς την Άκαμπα	406
51. Ελιγμός παραπλάνησης	408
52. Μάχη για την Άκαμπα	411
53. Επιχείρηση Σκαντζόχοιρος	415

54. Οι Γάλλοι και Ιταλοί σύμμαχοι	422
55. Επιδρομή στη Συρία	432
56. Η παράδοση της Ιερουσαλήμ	442
57. Το Εβραϊκό Ζήτημα και ο Σιωνισμός	460
58. Αραβο-εβραϊκή προσέγγιση	469
59. Συγκρότημα Στρατιών Κεραυνός	476
60. Η μάχη της Ταφίλα	498
61. Η μυστική αεροπορία του Λώρενς	506
62. Σφαγή στο Ταφάς, κατάληψη της Ντεράα	510
63. Σύρραξη στον Καύκασο	528
64. Στη Δαμασκό	563
65. Σύμβουλος της κυβέρνησης	579
66. Βρετανική διπλωματία για τη Μέση Ανατολή	584
67. Η Διάσκεψη Ειρήνης	587
68. Αμερικανική παρέμβαση	592
69. Οι Εντολές της Κοινωνίας των Εθνών	596
70. Ο «Λώρενς της Αραβίας»	598
71. Ο διαμελισμός της Μέσης Ανατολής	603
72. Ανταγωνισμός για το Πετρέλαιο	622
73. Η Σύνοδος του Καΐρου	628
74. Η δημιουργία των σύγχρονων αραβικών κρατών	635
75. Το νέο Τουρκικό Κράτος	656
76. Κράτη στην Ανατολία	662
77. Ιράν και Αφγανιστάν	687
78. Ο διαπραγματευτής	692
79. Η Σαουδική Αραβία	695
80. Σμηνίτης Ρος και σπλίτης Σω	702
81. Η πνευματική κληρονομιά του Λώρενς	713
82. Το Μεσανατολικό Ζήτημα	716
Επίλογος	718
Βιβλιογραφία	720

Σημείωμα του συγγραφέα

Καθώς ο χρόνος περνά, η μνήμη θαμπώνει, οι ιστορίες ξεχνιούνται και οι θρύλοι χάνονται. Μα πάντα υπάρχει κάποιος ανάμεσα στους πολλούς που αναπολεί τα παλιά, ξεθάβει ιστορίες από περασμένες εποχές, που καθώς έρχονται στο φως κάνουν τους παλιούς να θυμούνται και τους νέους να μαθαίνουν.

Ελάχιστοι είναι εκείνοι που γνωρίζουν ότι ο Άγγλος Τόμας Έντουαρντ Λώρενς, πέραν του ότι ηγήθηκε στρατών Αράβων μαχητών κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε και ένας καταξιωμένος ιστορικός με μελέτες στη μεσαιωνική ιστορία και συμμετοχή σε αρχαιολογικές ανασκαφές στη Μέση Ανατολή, που έφεραν στο φως σημαντικά ιστορικά ευρήματα.

Είναι γνωστό στο ευρύ κοινό το ογκώδες αυτοβιογραφικό βιβλίο του «*Επτά Στύλοι της Σοφίας*», μέσα στο οποίο περιγράφεται όλη η δράση του κατά την Αραβική Εξέγερση, αλλά σχεδόν άγνωστο το βιβλίο του «*Κάστρα των Σταυροφόρων*», που προέκυψε από τη μελέτη του επί των σταυροφορικών κάστρων στη Συρία και εξίσου άγνωστο σε πολλούς το ότι μετάφρασε στα αγγλικά από τα αρχαία ελληνικά την Οδύσσεια του Ομήρου καθώς και γαλλική λογοτεχνία. Η δεινότητά του σε λόγο, γραφή και έκφραση εκθειάστηκαν από τον διάσημο Ιρλανδό, βραβευμένο με βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, λογοτέχνη θεατρικό συγγραφέα Τζωρτζ Μπέρναρντ-Σω.

Είναι αρκετά γνωστή η στρατιωτική του ιδιότητα, αλλά λιγότερο γνωστή η έντονη συμμετοχή του στη μεταπολεμική διπλωματική σκηνή, ως υποστηρικτής της αυτοδιάθεσης των Αράβων. Προς επίτευξη του σκοπού αυτού λειτούργησε ως σύμβουλος του Άραβα πρίγκιπα και μετέπειτα Ιρακινού βασιλιά Φάϊζαλ και του τότε Βρετανού υπουργού Αποικιών και μετέπειτα διάσημου πρωθυπουργού της Μεγάλης Βρετανίας, Γουίνστον Τσώρτσιλ. Η παράξενη και συναρπαστική ιστορία του, όπως και η δράση του, είναι συνυφασμένη με τη δημιουργία των σύγχρονων αραβικών κρατών της Ιορδανίας και του Ιράκ.

Υπήρξε ένας μεγάλος ιδεαλιστής, που μετατράπηκε σε έναν πολεμιστή της ερήμου, την οποία λάτρευε. Επευφημήθηκε ως ένας πολεμικός ήρωας της εποχής του, ο ίδιος όμως υπήρξε μετριόφρων. «Γνωρίζω πως δεν είμαι γενναίος» είχε γράψει, δείχνοντας έτσι τη μετριοφροσύνη ενός ανθρώπου, που το θάρρος και οι πράξεις του τον ανέβασαν στο βήθρο των γενναίων της ιστορίας.

Ήταν ένας ιδιόρρυθμος άνθρωπος, ένας ποιητής, ένας λόγιος, ένας ατρόμητος πολεμιστής, που οραματίστηκε να οδηγήσει ένα λαό προς την ελευθερία του σαν να ήταν ο δικός του λαός. Γι' αυτόν τον λόγο και οι υμνητές του τον αποκάλεσαν «Λώρενς της Αραβίας», «Πρίγκιπα της Μέκκας», «Μη-εστεμμένο Βασιλιά της Αραβίας».

Ταύτισε την ύπαρξή του με τη ζωή της αραβικής ερήμου και τους μυστηριώδεις κατοίκους της. Η «*γυμνή έρημος κάτω από τον αδιάφορο ουρανό*», όπως ο ίδιος την περιγράφει, παρομοιάζεται με ένα απέραντο βασίλειο που εξουσιάζει τις μοίρες των ανθρώπων που το κατοικούν, μα δεν εξουσιάζεται από αυτούς.

Γράφει στο μεγαλειώδες έργο του «*Επτά Στύλοι της Σοφίας*»: «*Όλοι οι άνθρωποι ονειρεύονται, μα όχι με τον ίδιο τρόπο. Αυτοί που ονειρεύονται τη νύχτα μέσα στα σκονισμένα*

κοιλώματα του μυαλού τους, ξυπνούν το πρωί ανακαλύπτοντας ότι ήταν μια ψευδαίσθηση. Οι ονειροπόλοι όμως της μέρας είναι επικίνδυνοι άνθρωποι, διότι μπορούν να βιώσουν το όνειρό τους με ανοιχτά τα μάτια, να το πραγματοποιήσουν. Αυτό έκανα κι εγώ». Αυτό το δικό του, αφάνταστα δυνατό και απέραντο συναίσθημα με παρακίνησε να αφοσιωθώ στη μελέτη των βιωμάτων αυτού του χαρισματικού ανθρώπου, οδηγώντας με και στη συγγραφή του ανά χείρας πονήματος.

Το δέος της απεραντοσύνης της, η απόλαυση της επαφής με την καυτή της άμμο, το σύριγμα των ισχυρών ανέμων που διαταράζουν την ηρεμία της, η μεγαλοπρέπεια του αστραποβόλου ήλιου όταν μεσουραναί από πάνω της και ο πυρακτωμένος δίσκος του ηλιοβασιλέματος της, διεγείρουν τις αισθήσεις και πλάθουν τη μαγεία της Αραβικής Ερήμου. Κανείς δεν γνωρίζει τα μυστικά της, ούτε φαντάζεται τους κινδύνους που κρύβει μέσα της, επιβάλλει τους σκληρούς κανόνες της σε όσους την πατούν, εξοντώνει εκείνους που αγνοούν τη δύναμή της και αφήνει να επιβιώνουν αυτοί που τη σέβονται.

Εντυπώσεις μέσα από το οδοιπορικό μου ιχνηλάτησης του «Λώρενς»

Πρόλογος

Η αμείωτη για δεκαετίες έκρυθμη και εμπόλεμη κατάσταση στη Μέση Ανατολή, ωθεί κάποιον να αναρωτηθεί, από πού πηγάζουν τα αίτια αυτής της κατάστασης. Αδράχνοντας, λοιπόν, το μακρύ νήμα της Ιστορίας και τυλίγοντάς το προς τα πίσω, ο αναζητητής θα φτάσει στο κουβάρι, από το οποίο ξετυλίχθηκαν τα γεγονότα εκείνα, που στιγμάτισαν ολόκληρη την εκατονταετηρίδα. Το κουβάρι αυτό φέρει τη σφραγίδα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-18).

Ο τρομακτικός εκείνος πόλεμος αποτελεί σήμερα, ύστερα από έναν αιώνα, ένα ξεθωριασμένο συμβάν της σύγχρονης ιστορίας. Αποτέλεσε, όμως, ιστορικό ορόσημο που επέφερε τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και δημιούργησε τις συνθήκες μέσα από τις οποίες εκκολάφθηκαν τα σύγχρονα αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής, καθώς και το τουρκικό και ισραηλινό κράτος.

Μέσα από την πρωταγωνιστική δράση του Τ. Ε. Λώρενς τόσο στις αγγλο-αραβικές στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και στις μεταπολεμικές διπλωματικές διεργασίες, παραθέτω τις συνθήκες που οδήγησαν στη δημιουργία των σύγχρονων αραβικών κρατών ως αποτέλεσμα της διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς και τα διπλωματικά παρασκήνια και γεωστρατηγικά συμφέροντα, που καθόρισαν τις μεταπολεμικές ιμπεριαλιστικές σφαίρες επιρροής στη Μέση Ανατολή.

Η εξιστόρηση στρατιωτικών επιχειρήσεων σε Αραβική Χερσόνησο, Αίγυπτο, Λιβύη, Παλαιστίνη, Συρία, Ιορδανία, Σομαλία, Τουρκία, Σουδάν, Ιράκ, Ιράν, Αφγανιστάν και Καύκασο απεικονίζουν το εύρος της τότε πολεμικής σύρραξης.

Δεν παραλείπεται η σημασία της Κύπρου, σε μεγαλύτερο βαθμό, και της Αθήνας, σε μικρότερο, που χρησίμευσαν ως κατασκοπευτικά κέντρα των Συμμάχων την περίοδο εκείνη.

Ύστερα από πολυετή έρευνα και μελέτη μιας ογκώδους και θεματικά ποικίλης βιβλιογραφίας, συνοψίζω μέσα στις ακόλουθες σελίδες το ευρύ φάσμα του όρου «Αραβικός Κόσμος», πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την Οθωμανική Περίοδο, προσφέροντας στον αναγνώστη πεδίο σκέψης σε μια εποχή, όπου ο συνεχιζόμενος ανταρτοπόλεμος στο Ιράκ και Αφγανιστάν, η ατέρμονη ισραηλινο-παλαιστινιακή και τουρκο-κουρδική διένεξη, το άλυτο Κυπριακό Ζήτημα, οι τεταμένες ελληνο-τουρκικές σχέσεις, η έκρυθμη κατάσταση στον Λίβανο, οι πρόσφατες λαϊκές εξεγέρσεις και ανατροπές καθεστώτων σε Τυνησία, Αίγυπτο, Λιβύη και Υεμένη, επιχειρούμενο το ίδιο και στο Μπαχρέιν, ο από τριετίας ευρισκόμενος σε εξέλιξη εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, τα σύννεφα του πολέμου πάνω από το Ιράν, οι τρομοκρατικές επιθέσεις ανά τον πλανήτη από εξτρεμιστικές ισλαμιστικές οργανώσεις και η ισλαμοφοβία που διακατέχει τον Δυτικό Κόσμο, καθιστούν τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο επικίνδυνη ζώνη ευρύτερης πολεμικής ανάφλεξης.

Τέλος, το φωτογραφικό υλικό, το οποίο έχει ταξινομηθεί προσεκτικά ανά κεφάλαιο, διευκολύνει τον αναγνώστη, ώστε να τοποθετηθεί μέσα στο κλίμα της εποχής, δίνοντας έτσι την αίσθηση στο βιβλίο, ενός κινηματογραφικού ντοκυμανταίρ.

Πόλεμος και Διπλωματία στη Μέση Ανατολή
η δράση του Λώρενς της Αραβίας

Τόμας Έντουαρντ Λώρενς (16.8.1888-19.5.1935). Πολεμιστής και λόγιος, ο θρυλικός «Λώρενς της Αραβίας», υπήρξε μια από τις πιο ρομαντικές μορφές της βρετανικής ιστορίας.

Εισαγωγή

Τον Οκτώβριο του 1916 ένας νεαρός Άγγλος αξιωματικός αποβιβαζόταν στο λιμάνι της Τζέντα, στα αραβικά παράλια της Ερυθράς Θάλασσας. Το πλοίο που τον μετέφερε είχε αποπλεύσει από το Σουέζ της Αιγύπτου με προορισμό την οθωμανική επαρχία της Χετζάζ στην Αραβική Χερσόνησο. Δύο χρόνια νωρίτερα είχε ξεσπάσει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν πλέον αντιμέτωπη στη Μέση Ανατολή με τη Μεγάλη Βρετανία που κυριαρχούσε στη γειτονική Αίγυπτο.

Ο αξιωματικός ήταν ο έφεδρος λοχαγός Τόμας Έντουαρντ Λώρενς, ο οποίος ήταν επιφορτισμένος από την υπηρεσία πληροφοριών της βρετανικής διοίκησης του Καΐρου να αξιολογήσει την κατάσταση στο στρατόπεδο των Αράβων μαχητών που είχαν ξεγερθεί κατά του επικυρίαρχού τους, Οθωμανού σουλτάνου.

Ποιος ήταν, όμως, εκείνος ο κατώτερος και μη επαγγελματίας αξιωματικός, στην κρίση του οποίου η βρετανική στρατιωτική διοίκηση θα βασιζόταν για το σχεδιασμό των στρατηγικών της κινήσεων στο μέτωπο της Μέσης Ανατολής; Τι το σημαντικό διέθετε ο άνθρωπος αυτός, ο οποίος έμελλε να εμπλακεί στο πολεμικό και διπλωματικό σκηνικό του Μεσανατολικού Ζητήματος και να γίνει παγκόσμια γνωστός ως ο «Λώρενς της Αραβίας»;

Η μουσική καταγωγή του Λώρενς

Ο Τόμας Έντουαρντ Λώρενς γεννήθηκε στη βικτωριανή Αγγλία στις 16 Αυγούστου 1888 στο μικρό χωριό Τρέμαντογκ στην ύπαιθρο της Ουαλίας ως ο δεύτερος γιος του ζεύγους Λώρενς. Οι γονείς του φέρονταν ως ευκατάστατοι άνθρωποι της μεσαίας αστικής τάξης, που διήγαγαν μια συντηρητική ζωή. Ο πατέρας του, κύριος Τόμας Λώρενς, ήταν ένας ήσυχος και ήρεμος άνθρωπος, ο οποίος δεν εργαζόταν και απολάμβανε το διάβασμα και τους περιπάτους στην εξοχή. Η μητέρα του, κυρία Σάρα Λώρενς, μια αυστηρή και πουριτανή γυναίκα της βικτωριανής εποχής, ο πραγματικός αρχηγός της οικογένειας, είχε την επίβλεψη του σπιτιού και της ανατροφής των παιδιών. Το ζεύγος Λώρενς ζούσε διακριτικά και δεν είχε ιδιαίτερες κοινωνικές επαφές.

Η πραγματική ταυτότητα των Λώρενς, όμως, δεν ήταν αυτή που παρουσίαζαν οι ίδιοι. Ο πατέρας του δεν ονομαζόταν στην πραγματικότητα Τόμας Λώρενς, αλλά Τόμας Ρόμπερτ Τέι Τσάπμαν και ήταν γόνος μιας πολύ σημαντικής αριστοκρατικής οικογένειας Άγγλων γαιοκτημόνων της Ιρλανδίας.

Ο Τόμας Τσάπμαν γεννήθηκε το 1846. Ήταν γιος του Γουίλλιαμ Τσάπμαν και εγγονός του σερ Τόμας 2^{ου} βαρονέτου Τσάπμαν. Τον οικογενειακό τίτλο του 3^{ου} βαρονέτου Τσάπμαν είχε κληρονομήσει από το 1837 ο μεγαλύτερος αδελφός του πατέρα του, σερ Μόνταγκιου Τσάπμαν. Ανήκοντας στην υψηλή τάξη των Αγγλο-Ιρλανδών γαιοκτημόνων, ο Τόμας Τσάπμαν ανατράφηκε σύμφωνα με την κοινωνική του τάξη

και μορφώθηκε στο περίφημο Κολλέγιο του Ήτον, όπου είχαν πρόσβαση μόνο οι γόνοι της αγγλικής αριστοκρατίας. Καθώς όμως, στο δικό του οικογενειακό κλάδο ήταν ο δευτερότοκος γιος και την οικογενειακή περιουσία θα κληρονομούσε βάσει του νόμου ο πρωτότοκος αδελφός του, Γουίλλιαμ, ο ίδιος ήταν προορισμένος να γίνει ο οικονομικός διαχειριστής του κληρονόμου αδελφού του, ο οποίος ήταν αξιωματικός του βρετανικού στρατού και υπηρετούσε σε διάφορα μέρη του κόσμου. Το 1870 ο Γουίλλιαμ πέθανε και ο Τόμας κατέστη εκείνος ο απόλυτος κληρονόμος της πατρικής περιουσίας, ενώ ο τριτότοκος αδελφός τους, Φράνσις, ανέλαβε διαχειριστής της.

Το 1873, στα είκοσι επτά του χρόνια, ο Τόμας Τσάπμαν παντρεύτηκε την Ήντιθ Σάρα Χάμιλτον-Μπόνντ και μαζί απέκτησαν συνολικά τέσσερις κόρες. Το 1879 προσελήφθη στην οικία Τσάπμαν μια νεαρή, ικανή και εύχαρις Σκωτσέζα ονόματι Σάρα Λώρενς, ως γκουβερνάντα για τις δύο πρώτες νήπιες κόρες που είχε αποκτήσει το ζεύγος, καθώς και για ακόμα δύο κόρες που γεννήθηκαν στα επόμενα δύο έτη.

Η Ήντιθ Τσάπμαν, μια βαθειά θρησκώληπτη γυναίκα, είχε αρχίσει να επιβάλλει στην οικογένειά της τον θρησκευτικό της ζήλο και να μην εγκρίνει οποιαδήποτε μορφή απόλαυσης, που ήταν δυνατόν να παρέχει η κοινωνική ζωή των Τσάπμαν. Προσπαθούσε ακόμα να προσηλυτίσει τους καθολικούς Ιρλανδούς χωρικούς τους στον αγγλικανικό Προτεσταντισμό. Η άτεγκτη και θρησκώληπτη συμπεριφορά της κυρίας Τσάπμαν οδήγησε στην αποστασιοποίηση του ζεύγους. Η μόνη γυναικεία παρουσία, που έδινε ζωντάνια και χαρά στο σπίτι, ήταν αυτή της νεαρής γκουβερνάντας των παιδιών, την οποία ο κύριος Τσάπμαν δεν άργησε να ερωτευτεί και να κάνει ερωμένη του.

Η Σάρα Λώρενς γεννήθηκε το 1861 στο Σάντερλαντ της κομητείας Ντάραμ στη Σκωτία. Ήταν νόθα κόρη της Ελιζαμπεθ

Τζάννερ, που εργαζόταν ως υπηρέτρια στην οικία κάποιου ευκατάστατου αστού ονόματι Τζων Λώρενς, από τον οποίο έμεινε έγκυος. Επειδή ο πατέρας της δεν την αναγνώρισε ως παιδί του, όταν γεννήθηκε η Σάρα εγγράφηκε με το επώνυμο της μητέρας της, ως Σάρα Τζάννερ, αλλά η ίδια χρησιμοποίησε αργότερα το επώνυμο του φυσικού της πατέρα, ως Σάρα Λώρενς. Όταν ήταν εννέα χρονών, η μητέρα της πέθανε μέσα στην ένδεια και την ανατροφή και μόρφωση της Σάρας ανέλαβε ένας πάστορας με τη γυναίκα του. Στα δεκαοχτώ της χρόνια, με τις κατάλληλες συστάσεις του ιερωμένου, ανέλαβε υπηρεσία γκουβερνάντας στην οικία των Τσάπμαν στην Ιρλανδία. Με τον δυναμικό της χαρακτήρα και την αποστασιοποίηση της κυρίας της από τη διεύθυνση του σπιτιού, η Σάρα μετατράπηκε σε οικονόμο και διηύθυνε όλο το νοικοκυριό.

Το 1885 η Σάρα Λώρενς έμεινε έγκυος από τον Τόμας Τσάπμαν, ο οποίος φρόντισε να την εγκαταστήσει σε ένα διαμέρισμα στο Δουβλίνο, όπου τον Δεκέμβριο του ιδίου έτους γέννησε ένα αγόρι, το οποίο βαπτίστηκε με το όνομα Μόνταγκιου Ρόμπερτ και έλαβε το δηλωμένο επώνυμο της μητέρας του, Λώρενς. Ο Τόμας Τσάπμαν συνέχιζε να ζει με την οικογένειά του, αλλά επισκεπτόταν κρυφά τη Σάρα και το γιο τους. Σύντομα το μυστικό τους αποκαλύφθηκε και τότε ο Τόμας Τσάπμαν αποφάσισε να εγκαταλείψει την οικογένειά του και να ζήσει με την αγαπημένη του Σάρα και το νεογέννητο παιδί τους. Για να αποφύγουν την κοινωνική κατακραυγή εγκατέλειψαν την Ιρλανδία και εγκαταστάθηκαν σε ένα μικρό χωριό, το Τρέμαντογκ, στα αντίπερα παράλια της Ιρλανδικής Θάλασσας, στη βορειοδυτική Ουαλία. Εκεί ζούσαν ως ο κύριος και η κυρία Λώρενς, μακριά από κουτσομπολιά και αδιάκριτα βλέμματα. Στο χωριό αυτό γεννήθηκε τον Αύγουστο του 1888 το δεύτερο νόθο παιδί τους, ο Τόμας Έντουαρντ και αυτός με το επώνυμο Λώρενς.

Ύστερα από κάποιο διάστημα παραμονής του στην Ουαλία, το ζεύγος με τα παιδιά του εγκαταστάθηκαν στη Σκωτία, μετά στη Βρετάνη της Γαλλίας, στη Νήσο Γουάιτ και στο Χάμσαϊρ, επιλέγοντας πάντοτε να κατοικούν, σε μικρά και απλοϊκά μέρη της υπαίθρου, ώστε να αποφεύγουν δυσάρεστες συναντήσεις με άτομα της τάξης των Τσάπμαν.

Το 1888 ο Τόμας Τσάπμαν εκχώρησε στον μικρότερο αδελφό του, Φράνσις Τσάπμαν, το δικαίωμά του στην κληρονομιά της πατρικής περιουσίας έναντι ενός εισοδήματος 200 λιρών ετησίως. Το 1889 ο πατέρας τους, Γουίλλιαμ Τσάπμαν, απεβίωσε κληροδοτώντας το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας στον Φράνσις. Φυσικά μέρος της περιουσίας προοριζόταν και για τη συντήρηση και την προίκα των τεσσάρων θυγατέρων του Τόμας από τη νόμιμη σύζυγό του, την οποία δεν διαζεύχθηκε ποτέ.

Στα επόμενα χρόνια το ανύπαντρο ζεύγος απέκτησε ακόμα τρεις γιους, τον Γουίλλιαμ Τζωρτζ (το 1889), τον Φρανκ Χέλιερ (το 1893) και τον Άρνολντ Γώλτερ (το 1900). Και οι πέντε γιοι του ζεύγους έφεραν το επώνυμο Λώρενς. Από ειρωνεία της τύχης ο Τόμας Έντουαρντ Λώρενς έγινε διάσημος ως ο «Λώρενς της Αραβίας», δίχως το Λώρενς να είναι το πραγματικό επώνυμο ούτε του πατέρα του, αλλά ούτε και της μητέρας του.

Η σχέση του Τόμας Τσάπμαν και της Σάρα Λώρενς ήταν πολύ δυνατή, όπως και η αγάπη που έτρεφαν ο ένας για τον άλλο, καθώς και για τα παιδιά τους. Παρότι τα οικονομικά μέσα διαβίωσης του Τσάπμαν, άλλως κυρίου Λώρενς, ήταν περιορισμένα, αποφάσισε ότι στα παιδιά του έπρεπε να δοθεί μια πρώτη τάξεως μόρφωση. Έτσι, το 1896 το «ζεύγος Λώρενς», όπως αποκαλούνταν, αγόρασε ένα σπίτι στην Οξφόρδη, το οποίο θα αποτελούσε πλέον τη μόνιμη κατοικία της «οικογένειας Λώρενς».

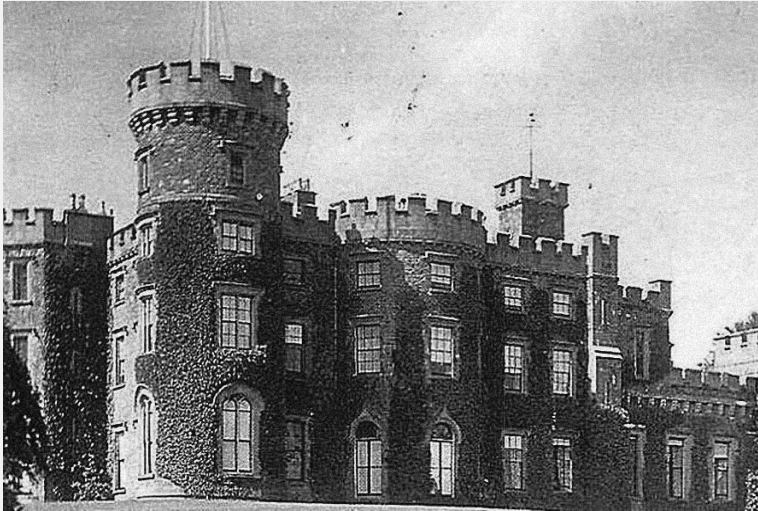

Ο Τόμας Τσάπμαν αγαπούσε πάρα πολύ τους γιους του και ήταν ένας καλός και αξιαγάπητος πατέρας. Μελετούσε τους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς, ήταν λάτρης και μελετητής της μεσαιωνικής ιστορίας, απολάμβανε περιπάτους και βόλτες με το ποδήλατο στην εξοχή και αγαπούσε τη φωτογράφιση. Αυτά τα ενδιαφέροντα του πατέρα του, θα κληρονομούσε και ο Τόμας Έντουαρντ.

Παρόλη την καλή ζωή που τους εξασφάλισαν οι γονείς τους, ο Τόμας Έντουαρντ Λώρενς και τα αδέρφια του δεν θα μάθαιναν ότι ήταν νόθοι, ούτε την πραγματική ταυτότητα των γονιών τους, ότι δηλαδή ο πατέρας τους θα τελείωνε τη ζωή του ως ο 7^{ος} και τελευταίος βαρονέτος Τσάπμαν και ότι η μητέρα τους ήταν και αυτή νόθα και ότι το επώνυμό τους δεν ήταν καν Λώρενς, μέχρι το θάνατο του πατέρα τους το 1919, που τότε όλα αποκαλύφθηκαν.

Το Κάστρο Κιλλούα, η οικογενειακή έδρα των βαρονέτων Τσάπμαν στην Κομητεία Γουέστμινθ της Ιρλανδίας.

Η οικογένεια Τσάπμαν καταγόταν από την κομητεία Λέστερσαϊρ της Αγγλίας, η οποία με την επιρροή του συγγενή τους, σερ Γώλτερ Ράιλυ (1552-1618), διάσημου εξερευνητή, στρατηλάτη, πολιτικού και λογοτέχνη και στενού συμβούλου και ευνοούμενου της βασίλισσας Ελισάβετ Α΄ της Αγγλίας, έλαβαν από το αγγλικό Στέμμα τον 16^ο αιώνα μεγάλες εκτάσεις γης στην Ιρλανδία. Κατά την εποχή του αγγλικού εμφυλίου πολέμου (1641-1651) μεταξύ του Κοινοβουλίου και των Βασιλοφρόνων, παραχωρήθηκε στους Τσάπμαν, που ήταν οπαδοί του Όλιβερ Κρόμγουελ, αρχηγού του Κοινοβουλίου και λόρδου-προστάτη της Αγγλίας, το κάστρο Κιλλούα στην κομητεία Γουέστμινθ στην Ιρλανδία μαζί με τις γαίες του ομώνυμου φέουδου. Στη συνέχεια, οι Τσάπμαν απέκτησαν διοικητικές θέσεις και πολιτικά αξιώματα στην Ιρλανδία καθώς και τον τίτλο του βαρονέτου για τον εκάστοτε άρρενα αρχηγό της οικογένειας.

Η «Βαρονετία Τσάπμαν του Κάστρου Κιλλούα» στην Κομητεία Γουέστμινθ της Ιρλανδίας (σήμερα βρίσκεται στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας) δημιουργήθηκε στις 11 Μαρτίου 1782 από το βασιλιά Γεώργιο Γ΄ της Μεγάλης Βρετανίας (1760-1820) για τον σερ Μπέντζαμιν Τσάπμαν, αντιπρόσωπο της κομητείας Φόουρ και Γουέστμινθ στην ιρλανδική Βουλή. Τον διαδέχθηκε ως 2^{ος} βαρονέτος Τσάπμαν ο αδελφός του, σερ Τόμας. Ακολούθησαν οι δύο γιοι του σερ Τόμας, οι σερ Μόνταγκιου ως 3^{ος} βαρονέτος και σερ Μπέντζαμιν ως 4^{ος} βαρονέτος Τσάπμαν. Νεαρότερος αδελφός των δύο αυτών ήταν ο Γουίλλιαμ Τσάπμαν, πατέρας του Τόμας Ρόμπερτ Τσάπμαν, με τη σειρά του πατέρας του Τ. Ε. Λώρενς. Η διαδοχή στη Βαρονετία Τσάπμαν πέρασε κατόπιν στους δύο γιους του σερ Μπέντζαμιν, τον σερ Μόνταγκιου 5^{ος} βαρονέτος και τον σερ Μπέντζαμιν 6^{ος} βαρονέτος Τσάπμαν, που πέθαναν άτεκνοι.

Τον σερ Μπέντζαμιν διαδέχθηκε στη Βαρονετία Τσάπμαν με τον θάνατό του το 1914 ο πρώτος εξάδελφος του, σερ Τόμας 7^{ος} και τελευταίος βαρονέτος Τσάπμαν, ο οποίος πέθανε το 1919 χωρίς νόμιμους άρρενες απογόνους (είχε πέντε νόθους γιους, ανάμεσα τους και τον Τ. Ε. Λώρενς). Με το θάνατο του Τόμας Τσάπμαν ο τίτλος του βαρονέτου Τσάπμαν εξέλιπε, όπως και το όνομα της οικογένειας Τσάπμαν που ξεκληρίστηκε, καθώς δεν υπήρξε περαιτέρω άρρην απόγονος.

Αναζητώντας την περιπέτεια

Ο Τόμας Έντουαρντ Λώρενς, τον οποίο φώναζαν χαϊδευτικά Νεντ στην οικογένειά του, έλαβε μιας πρώτης τάξεως μόρφωση στην Οξφόρδη. Φοίτησε στο Γυμνάσιο Αρρένων της Πόλης της Οξφόρδης και το 1905 έλαβε υποτροφία για σπουδές στα μαθηματικά. Ο δεκαεφτάχρονος ξανθός γαλανομάτης νέος με τη λευκή επιδερμίδα είχε αποφασίσει, όμως, πως ο τομέας που τον ενδιέφερε ήταν η ιστορία και όχι τα μαθηματικά, αρνούμενος να δεχτεί την υποτροφία. Η αυστηρή μητέρα του ούτε να το ακούσει δεν ήθελε. Ο μεγαλύτερος αδελφός του σπούδαζε ήδη Ιατρική και ο Τόμας θα γινόταν μαθηματικός. Ο ατίθασος Νεντ, μη έχοντας άλλο τρόπο να επιβάλει τη θέλησή του, εγκατέλειψε το σπίτι του. Έπειτα από κάποιο διάστημα αναζήτησης, ο πατέρας του τον βρήκε να έχει καταταγεί σε ένα στρατόπεδο Πυροβολικού στην Κορνουάλη, δίνοντας ψεύτικο όνομα και ηλικία. Καθότι ήταν ανήλικος, του επετράπη να «αποστρατευτεί» και γύρισε στο σπίτι του θριαμβευτής, καθώς οι γονείς του, του επέτρεψαν να δώσει εισαγωγικές εξετάσεις για σπουδές στην Ιστορία, όπου ο Νεντ πέτυχε με μεγάλη άνεση.

Το 1907 ο Λώρενς ενεγράφη στο Κολλέγιο του Ιησού (*Τζήζες Κόλλετζ*) του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Κατά τις θερινές διακοπές των ετών 1907 και 1908 έκανε περιηγήσεις με το ποδήλατο στη Γαλλία, καλύπτοντας μια τεράστια απόσταση από Βορρά μέχρι Νότο, μελετώντας την αρχιτεκτονική δομή των μεσαιωνικών κάστρων. Επιστρέφοντας στην Αγγλία

αποφάσισε ότι ήθελε να ειδικευτεί στη στρατιωτική ιστορία και τη στρατηγική και έκανε σχέδια να επεκτείνει τη μελέτη του στη μεσαιωνική φρουριακή αρχιτεκτονική των σταυροφόρων στη Συρία. Ήταν λάτρης, όπως και ο πατέρας του, των μεσαιωνικών κάστρων και της ιστορίας των σταυροφοριών. Διακατεχόταν από μια έλξη προς τους Ευρωπαίους ιππότες, που εκστράτευσαν στην Ανατολή και που στους δύο αιώνες παραμονής τους εκεί (11^{ος} έως 13^{ος} αιώνας) άφησαν ανεξίτηλα ίχνη στη Συρία και την Παλαιστίνη.

Αποφάσισε, λοιπόν, κατά τις διακοπές του έτους 1909 να πραγματοποιήσει ένα ταξίδι στη Συρία προκειμένου να μελετήσει τα κάστρα των σταυροφόρων. Έτσι, απευθύνθηκε σε γνωστούς του από τον επιστημονικό κόσμο της Οξφόρδης, ώστε να λάβει επιχορήγηση για το ταξίδι του αυτό. Τα πράγματα δεν ήταν όμως τόσο απλά. Ένα πολύμηνο ταξίδι στην Ανατολή κόστιζε αρκετά χρήματα, ενώ η Συρία, που αποτελούσε όπως και όλη η Μέση Ανατολή μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ήταν ένα μέρος αφιλόξενο, γεμάτο κινδύνους. Σε όσους αποτάθηκε προσπάθησαν να τον μεταπεισούν να πραγματοποιήσει ένα τόσο επικίνδυνο ταξίδι μόνος σε μια αφιλόξενη περιοχή. Ο επιμελητής του Μουσείου Ασμόλεαν του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, διάσημος αρχαιολόγος, Ντέιβιντ Τζωρτζ Χόγκαρθ, όπως και ο εξερευνητής της Αραβίας και συγγραφέας του βιβλίου «*Ταξίδια στην Έρημο Αραβία*» (1888) Τσαρλς Μόνταγκιου Ντάουτυ, προσπάθησαν να τον μεταπείσουν να πραγματοποιήσει ένα τόσο επικίνδυνο εγχείρημα, χωρίς να γνωρίζει την αραβική γλώσσα, και χωρίς να είναι προσαρμοσμένος στο ανυπόφορα ζεστό κλίμα και τις συνθήκες διαβίωσης της περιοχής. Ο ενθουσιώδης και επίμονος φοιτητής, όμως, ήταν αποφασισμένος να προχωρήσει στο ριψοκίνδυνο εγχείρημά του.

Με λίγα λεφτά στην τσέπη, ένα χάρτη της Συρίας και Παλαιστίνης, μια φωτογραφική μηχανή, δώρο των γονιών του και

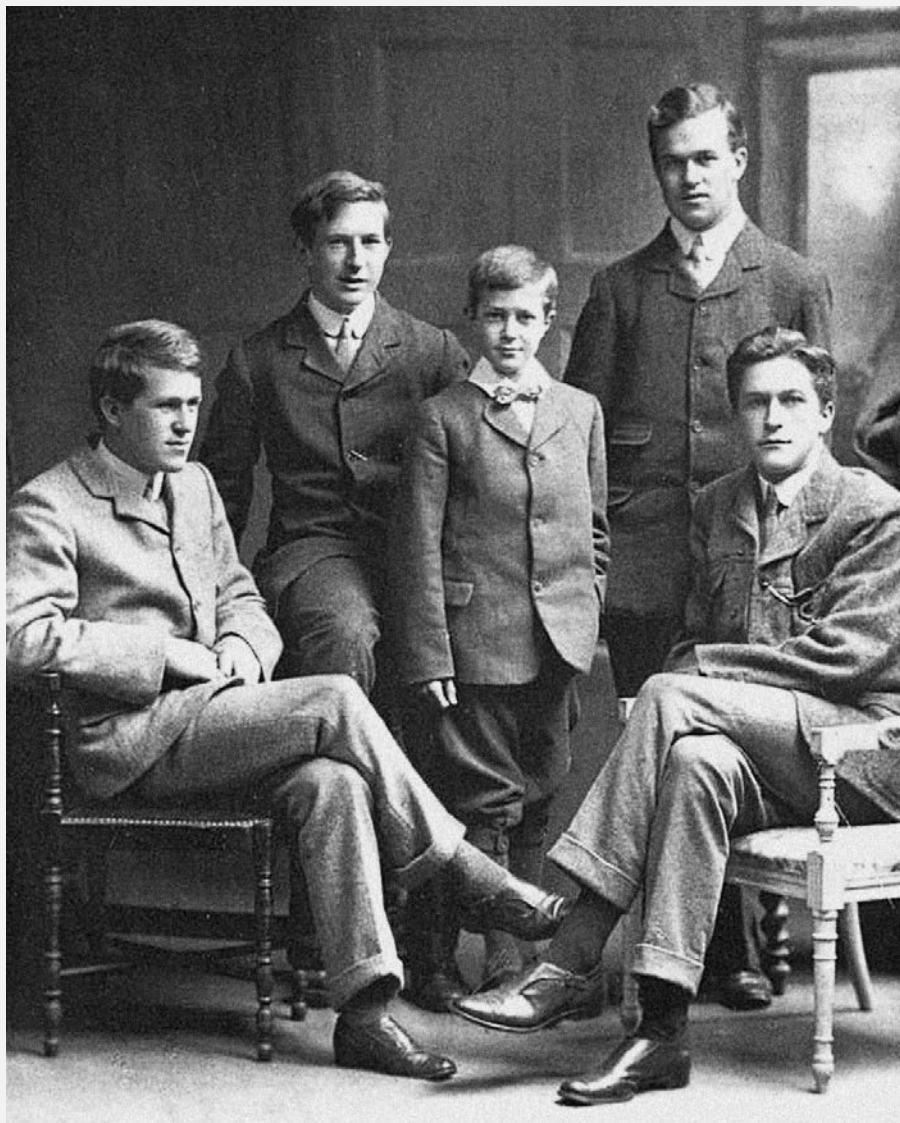
με το απαιτούμενο έγγραφο 'ιραντέ' (εντολή) από την οθωμανική κυβέρνηση για ασφαλή διάβαση και προστασία μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, που του εξασφάλισε η πρυτανεία του πανεπιστημίου μέσω της οθωμανικής πρεσβείας στο Λονδίνο, ο Λώρενς μάρκαρε το καλοκαίρι του 1909 για την Εγγύς Ανατολή.

Στις αρχές Ιουλίου του 1909 αφίχθηκε ατμοπλοϊκώς μέσω Πορτ Σάιντ στη Βηρυτό. Ήταν δεκαεννέα ετών, γεμάτος ενθουσιασμό και έτοιμος να ανατρέξει στα ίχνη των σταυροφόρων. Αφού διέσχισε τον Λίβανο και πέρασε στην

Οι αδελφοί Λώρενς το 1910. Από αριστερά: Τόμας Έντουαρντ (Νεντ, 2^{ος} γιος, 1888-1935), Φρανκ Χέλιερ (Φρανκ, 4^{ος} γιος, 1893-1915), Άρνολντ Γώλτερ (Άρνολντ, 5^{ος} γιος, 1900-1991), Μόνταγκιου Ρόμπερτ (Μπομπ, 1^{ος} γιος, 1885-1971), Γουίλλιαμ Τζωρτζ (Γουίλ, 3^{ος} γιος, 1889-1915).

Ο Μπομπ έγινε γιατρός και πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής του ως ιεραποστολικός γιατρός στην Κίνα, παρέμεινε άγαμος και πέθανε στην Αγγλία χωρίς απογόνους. Ο Νεντ σκοτώθηκε σε οδικό δυστύχημα άγαμος και χωρίς απογόνους. Ο Γουίλ και ο Φρανκ σκοτώθηκαν στο Δυτικό Μέτωπο στη Γαλλία κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επίσης άγαμοι και άτεκνοι. Ο Άρνολντ σπούδασε Αρχαιολογία και Ιστορία της Τέχνης και έγινε καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ όπως και εταίρος της Βρετανικής Ακαδημίας. Ήταν ο μόνος που παντρεύτηκε, το 1925, την Μπάρμπαρα Τόμπσον με την οποία απέκτησε μια κόρη, την Χέλεν Θήρα Λώρενς (1926-1977). Είχαν, επίσης, τέσσερις ετεροθαλείς αδελφές με το επώνυμο Τσάπμαν, από τον νόμιμο γάμο του πατέρα τους: Εύα Τζέην Λουίζα (γεν. 1874), Ρόουζ Ίζαμπελ (γεν. 1878), Φλόρενς Λίβια (γεν. 1880), Μέιμπλ Σεσίλ (γεν. 1881).

Ο πατέρας τους Τόμας Ρόμπερτ 7^{ος} βαρονέτος Τσάπμαν πέθανε το 1919 σε ηλικία 73 ετών, ενώ η μητέρα τους Σάρα Λώρενς πέθανε σε βαθιά γεράματα σε ηλικία 98 ετών το 1959 πλησίον του ποταμού Γιανγκ-Τσε στην Κίνα όπου ζούσε με τον μεγαλύτερο γιο της, Μπομπ.

Παλαιστίνη, μελετώντας τα κάστρα των σταυροφόρων στη Γαλιλαία και την Κοιλάδα του Ιορδάνη ποταμού επέστρεψε στη Βηρυτό. Ύστερα από ανάπαυλα μιας εβδομάδας στο ξενοδοχείο «Βικτόρια» της Βηρυτού ξεκίνησε τον Αύγουστο για τη δεύτερη φάση του ταξιδιού του στη Συρία.

Το περιπετειώδες ταξίδι του στην φιλόξενη Συρία κράτησε τρεις μήνες, μέσα στους οποίους ο Λώρενς μελέτησε, κατέγραψε και χαρτογράφησε τριάντα έξι σταυροφορικά κάστρα. Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα κάλυψε συνολική απόσταση 1.600 χιλιομέτρων, κυρίως οδοιπορώντας μέσα στον ανυπόφορο καλοκαιρινό καύσωνα της Μέσης Ανατολής, διασχίζοντας τα σημερινά κράτη Ισραήλ, Λίβανο, Συρία και νότια Τουρκία. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του ενδιαφέρθηκε για τον τρόπο ζωής των Αράβων και άρχισε να καλυτερεύει τα αραβικά του που ήδη είχε αρχίσει να μαθαίνει στην Οξφόρδη. Καθώς δεν υπήρχαν ξενοδοχεία, δεχόταν τη φιλοξενία των Αράβων. Έπεσε ακόμα και θύμα ληστείας και ξυλοδαμού από ληστές, οι οποίοι του απέσπασαν τη φωτογραφική μηχανή που του χάρισαν οι γονείς του, βασικό μέσο για την εργασία του. Το ταξίδι του αυτό στην Εγγύς Ανατολή, μέσα από το οποίο γνώρισε τον τρόπο ζωής των Αράβων, θα ήταν καταλυτικής σημασίας για τα επόμενα βήματα της ζωής του.

Επέστρεψε στην Αγγλία το φθινόπωρο του 1909 και ως τελειόφοιτος συνέγραψε μια μοναδική για την εποχή εκείνη πτυχιακή εργασία με τίτλο: «*Η επίδραση των Σταυροφοριών στην ευρωπαϊκή στρατιωτική αρχιτεκτονική μέχρι τα τέλη του 12^{ου} αιώνα*», που βασίστηκε πάνω στις μελέτες του στα σταυροφορικά κάστρα της Συρίας και στα μεσαιωνικά κάστρα της Γαλλίας. Ως αποτέλεσμα τούτου αποφοίτησε το 1910 από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης με βαθμό άριστα.

Κλυδωνισμοί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Την εποχή που ο Λώρενς έκανε την περιήγησή του στον Λίβανο, την Παλαιστίνη και τη Συρία το καλοκαίρι του 1909 ως φοιτητής Ιστορίας μελετώντας τα κάστρα των σταυροφόρων, μέσα στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας λάμβαναν χώρα τεράστιες πολιτικές ανακατατάξεις.

Από το 1876 η Οθωμανική Αυτοκρατορία κυριαρχείτο από την απολυταρχική διακυβέρνηση του σουλτάνου Αμπτούλ Χαμίτ Β΄. Στην εποχή του, το οθωμανικό κράτος εκτεινόταν σε τρεις ηπείρους, στην Ευρώπη (Βαλκάνια), στην Εγγύς και Μέση Ανατολή (από τη Μεσόγειο μέχρι την Περσία) και στην Αφρική (από τη Μεσόγειο μέχρι τη Σαχάρα). Ανερχόμενος στον θρόνο μετά την αποπομπή του αδελφού του, σουλτάνου Μουράτ Ε΄, ο Αμπτούλ Χαμίτ Β΄ παραχώρησε Σύνταγμα, το πρώτο στη μέχρι τότε φεουδαρχική κοινωνία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αμέσως μετά, εν όψει απειλής πολέμου από τη Ρωσία το 1877 ο σουλτάνος ανέστειλε το Σύνταγμα, που ακόμα δεν είχε εφαρμοστεί και συνέχισε να κυβερνά απολυταρχικά με όλες τις εξουσίες συγκεντρωμένες στο πρόσωπό του.

Φιλελεύθεροι κύκλοι της τουρκικής ελίτ που επιθυμούσαν τον εκδημοκρατισμό της οθωμανικής κοινωνίας και διακινδύλευαν να συλληφθούν, αυτοεξορίστηκαν στην Ευρώπη, όπου συνέστησαν συλλόγους, στο Παρίσι πρώτα και αργότερα στη Γενεύη, με σκοπό τον τερματισμό της οπισθοδρόμησης, την επίτευξη της αλλαγής του πολιτικού συστήματος, τον εκσυγχρονισμό και την κοινωνική ευημερία στην Οθωμανική

Αυτοκρατορία, την οποία οι Ευρωπαίοι αποκαλούσαν μειωτικά «Ο Ασθενής της Ευρώπης» ή «Ασθενής του Βοσπόρου».

Μια σημαντική οργάνωση για την επίτευξη του στόχου αυτού ήταν οι Νεότουρκοι, που αποκαλούνταν έτσι σε αντιδιαστολή προς τους υποστηρικτές του παλαιού συντηρητικού, θεοκρατικού και φεουδαρχικού κατεστημένου. Οι Νεότουρκοι ήταν ένα μεταρρυθμιστικό πολιτικό κίνημα μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποτελούμενο από αξιωματικούς του στρατού και διανοούμενους πολίτες που επιδίωκαν τον τερματισμό της απολυταρχικής κυριαρχίας του σουλτάνου.

Ένας κλάδος των Νεοτούρκων ίδρυσε μια μυστική πολιτική οργάνωση, το Κομιτάτο (επιτροπή) για Ένωση και Πρόοδο (Κ.Ε.Π.), το οποίο κέρδιζε σταδιακά οπαδούς στην πρωτεύουσα και τις ευρωπαϊκές κτήσεις της αυτοκρατορίας. Οι Νεότουρκοι του Κ.Ε.Π. διακατέχονταν από ένα τουρκικό σωβινισμό και προέβαλαν τον όρο «Τούρκος» και «Τουρκία» έναντι του «Οθωμανός» και «Οθωμανική Αυτοκρατορία». Θεωρούσαν ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν παρηκμασμένη και κινδύνευε από το συνονθύλευμα των εθνοτήτων και θρησκευτικών κοινοτήτων, που ζούσαν μέσα σε αυτήν και ήταν φανατικά πεπεισμένοι πως μόνο οι καθαρόαιμοι Τούρκοι ήταν αυτοί που καλούνταν να ανορθώσουν την πατρίδα τους από τον ξεπεσμό. Βασικό εμπόδιο στα σχέδιά τους ήταν ο σουλτάνος.

Το κύρος του Αμπτούλ Χαμίτ Β΄, όμως, μέσα στην οθωμανική κοινωνία ήταν πολύ υψηλό. Είχε καταπνίξει στο αίμα μια εξέγερση χριστιανών Αρμενίων με δεκάδες χιλιάδες νεκρούς στην Ανατολία, χρησιμοποιώντας εναντίον τους, τους τοπικούς Κούρδους μουσουλμάνους. Είχε, επίσης, κατατροπώσει τον στρατό του χριστιανικού Βασιλείου της Ελλάδος κατά τον αστραπιαίο Ελληνο-Τουρκικό Πόλεμο του 1897. Η αυτοκρατορία του διέθετε μάλιστα τον τρίτο μεγαλύτερο στόλο

Ο σουλτάνος Αμπτούλ Χαμίτ χαν Β΄ (1842-1918), 1876-1909 αυτοκράτορας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ονομάστηκε από τους Ευρωπαίους «Κόκκινος Σουλτάνος» λόγω των εκτενών σφαγών που επέτρεψε να γίνουν το 1895-96 εις βάρος του αρμενικού πληθυσμού της αυτοκρατορίας από Τούρκους και κυρίως από Κούρδους και Κιρκάσιους. Εκθρονίστηκε το 1909 από το νεοτουρκικό Κομιτάτο για Ένωση και Πρόοδο και οδηγήθηκε με το χαρέμι και την ακολουθία του στη Θεσσαλονίκη, όπου τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό στη έπαυλη Αλλατίνη. Πριν από την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον ελληνικό στρατό το 1912 (Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος), μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη και τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό στο ανάκτορο Μπεηλέρμπε Σαράι όπου παρέμεινε σε αφάνεια μέχρι τον θάνατό του (10.2.1918). Στην έπαυλη Αλλατίνη στεγάστηκε αργότερα το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και σήμερα στεγάζεται εκεί η Νομαρχία Θεσσαλονίκης.

στον κόσμο, μετά τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία. Διέθετε ένα μεγάλο και οργανωμένο δίκτυο κατασκόπων και οι μυστικές του υπηρεσίες είχαν κατορθώσει να εξαρθρώσουν ομάδες Νεοτούρκων αντικαθεστωτικών στην Κωνσταντινούπολη και να τους εξορίσουν στη Λιβύη.

Στις 3 Ιουλίου 1908 Νεότουρκοι αξιωματικοί του οθωμανικού στρατού, μέλη του Κ.Ε.Π., στασίασαν κατά του σουλτάνου στη Ρέσνα της Μακεδονίας και έθεσαν υπό τον έλεγχό τους την 3^η Στρατιά που έδρευε στη Θεσσαλονίκη. Εκ των αρχηγών των στασιαστών ήταν ένας νεαρός αξιωματικός, ο ταγματάρχης Ισμαήλ Ενβέρ μπέη, ενώ ο εκ των υποκινητών του κινήματος ήταν ο διευθυντής των οθωμανικών ταχυδρομείων στη Θεσσαλονίκη, Μεχμέτ Ταλάτ μπέη. Το αίτημα των στασιαστών προς τον σουλτάνο ήταν να ενεργοποιήσει το Σύνταγμα που είχε παραχωρήσει το 1876, αλλά είχε αμέσως μετά αναστείλει. Η 3^η Στρατιά κινήθηκε κατά της Κωνσταντινούπολης και ο Αμπτούλ Χαμίτ Β΄ αναγκάστηκε να εφαρμόσει το Σύνταγμα (24.7.1908), να προκηρύξει εκλογές και να διορίσει νέο 'ντιβάνι' (κυβέρνητικό συμβούλιο). Οι Νεότουρκοι του Κ.Ε.Π. δεν θέλησαν να συμμετάσχουν στη νέα κυβέρνηση του σουλτάνου, προτιμώντας να παραμείνουν επιτηρητές της συνταγματικής τάξης. Επέμεναν ωστόσο να επιβάλουν στα υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών άτομα της επιλογής τους.

Το Κ.Ε.Π. από τη νέα ισχυρή του θέση επέκτεινε το δίκτυό του και στην ασιατική και βορειοαφρικανική επικράτεια της αυτοκρατορίας, την ίδια στιγμή που η παραχώρηση συνταγματικών ελευθεριών χαροποίησε όλες τις εθνότητες της αυτοκρατορίας και έκανε το Κ.Ε.Π. δημοφιλές. Στις εκλογές που ακολούθησαν το Κ.Ε.Π. κέρδισε τον έλεγχο της πλειοψηφίας των κατά τόπους βουλευτών που υπέδειξε για την οθωμανική Βουλή. Με τη δύναμη που τους εξασφάλιζε η πλειοψηφία των βουλευτών κατόρθωσαν να εκδιώξουν τον μέγαν

βεζύρη (πρωθυπουργό) Κιαμήλ πασά και να τοποθετήσουν τον δικό τους εκλεκτό, Χουσεϊν Χιλμί πασά¹.

Νεοτουρκικές απόψεις κατά της επιρροής που ασκούσε η Θρησκεία στο κράτος ώθησαν συντηρητικούς θρησκευτικούς κύκλους που στήριζαν τον σουλτάνο, να κινηθούν τον Απρίλιο του 1909 κατά της κυβέρνησης με στόχο να πλήξουν τους Νεοτούρκους και το Κ.Ε.Π. Η επανάσταση είχε ως πρωτεργάτες ιεροδιδασκάλους και ιεροσπουδαστές, αλλά και πλήθος θρησκευόμενους, ανάμεσα τους στρατιώτες και αξιωματικούς. Οι επαναστάτες ζητούσαν την επαναφορά της 'Σαρία' (ισλαμικός θρησκευτικός νόμος), που με απαίτηση του Κ.Ε.Π. είχε καταργηθεί, τη μετάθεση αξιωματικών μελών του Κ.Ε.Π. σε απομακρυσμένα μέρη της αυτοκρατορίας, την παραίτηση του μεγάλου βεζύρη και των υπουργών Στρατιωτικών και Ναυτικών καθώς και του προέδρου της Βουλής, όλων εκλεκτών του Κ.Ε.Π. Πίσω από την επανάσταση βρισκόταν ο σουλτάνος Αμπτούλ Χαμίτ Β', ο οποίος επεδίωκε να εξοντώσει το Κ.Ε.Π. και να επαναφέρει τον έλεγχο του κράτους στα χέρια του. Το Κομιτάτο των Νεοτούρκων, όμως, αντέδρασε. Ο διοικητής της 3^{ης} Στρατιάς που έδρευε στη Θεσσαλονίκη και συνάμα στρατιωτικός ηγέτης του Κ.Ε.Π., στρατηγός Μαχμούτ Σεφκέτ πασά, κινήθηκε κατά της Κωνσταντινούπολης. Η επανάσταση διαλύθηκε και ο σουλτάνος υποχρεώθηκε σε παραίτηση από τον θρόνο. Παρότι το κίνημα του Κομιτάτου για Ένωση και Πρόοδο ανέτρεψε τον σουλτάνο, εντούτοις δεν κατέλυσε το Σουλτανάτο. Η κατάλυση του Σουλτανάτου εκείνη τη στιγμή θα ήταν άκρως επιζήμια για το κράτος και θα οδηγούσε στη διάλυση της απέραντης και πολυεθνικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

1 Η νεοσύστατη Οθωμανική Βουλή αριθμούσε 275 βουλευτές από όλες τις εθνότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: 142 Τούρκους, 60 Άραβες, 25 Αλβανούς, 23 Έλληνες, 12 Αρμενίους, 5 Εβραίους, 4 Βούλγαρους, 3 Σέρβους και 1 Βλάχο. Το Κ.Ε.Π. με μόνο 60 έδρες αναδείχθηκε ως το πιο ισχυρό κόμμα μέσα σε μια πολιτικά κατακερματισμένη βουλή.

Τον έκπτωτο σουλτάνο διαδέχθηκε ο αδελφός του, πρίγκιπας Ρεσάτ εφέντι ως σουλτάνος Μεχμέτ Ε΄, ο οποίος είχε ζήσει όλη του τη ζωή σε κατ' οίκον περιορισμό στο παλάτι του και δεν είχε ποτέ καμία ανάμειξη στη διοίκηση του κράτους. Το Κ.Ε.Π. θα χρησιμοποιούσε τον νέο σουλτάνο και το κύρος που πήγαζε από τον τίτλο και το αξίωμα του για να επιβάλει την πολιτική του στη «Νέα Τουρκία» που οραματιζόνταν οι ηγέτες του.

Ο Ταλάτ μπέη και ο ταγματάρχης Ενβέρ μπέη, πρωτεργάτες της πολιτικής αλλαγής, έγιναν δημοφιλείς και άρχισαν να αποκτούν ισχύ. Ο πρώτος έγινε βουλευτής Αδριανούπολης, και ο δεύτερος διορίστηκε στρατιωτικός ακόλουθος στην οθωμανική πρεσβεία στο Βερολίνο.

Ο βασιλόπαις Ρεσάτ εφέντι (1844-1917) ήταν ο τρίτος γιος του σουλτάνου Αμπτούλ Μετζίτ Α΄ (βασ. 1839-61) και αδελφός των σουλτάνων Μουράτ Ε΄ (βασ. Μάιος-Αύγουστος 1876) και Αμπτούλ Χαμίτ Β΄ (βασ. 1876-1909). Κατά το σουλτανάτο του αδελφού του, Αμπτούλ Χαμίτ Β΄, έζησε επί 32 χρόνια υπό επιτήρηση σε απόλυτο περιορισμό στο ανάκτορο Ντολμά Μπαχτσέ Σαράι. Όταν το 1908 εγκαθιδρύθηκε στην αυτοκρατορία ο Κοινοβουλευτισμός, εμφανίστηκε για πρώτη φορά δημόσια και αναγορεύτηκε 'Βελιάχτ' (διάδοχος). Με την έκπτωση του αδελφού του το 1909, ανακηρύχθηκε από την Οθωμανική Βουλή ως νέος σουλτάνος με το όνομα Μεχμέτ (Μωάμεθ) χαν Ε΄, σε ηλικία 65 ετών και ζώστηκε το ξίφος του Οσμάν (ή Οθμάν), του γενάρχη του Οίκου των Οσμανλιδών (ή Οθωμανών) σύμφωνα με το τελετουργικό της ανάρρησης στον θρόνο, ως ο 35^{ος} 'Πατισάχ' (αυτοκράτορας) της οθωμανικής δυναστείας. Δεν είχε καμία ουσιαστική συμμετοχή στη διακυβέρνηση του κράτους, παρά μόνο τελετουργική. Ήταν κατ' ουσία υποχείριο του νεοτουρκικού καθεστώτος που κυβερνούσε δικτατορικά το κράτος. Η βασιλεία του στιγματίστηκε από τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13) και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-18) κατά τους οποίους η αυτοκρατορία ηττήθηκε. Απεβίωσε στις 3 Ιουλίου 1918, τέσσερις μήνες πριν από τη λήξη του πολέμου.

Ένας πολλά υποσχόμενος αρχαιολόγος

Αμέσως μετά την αποφοίτησή του από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ο Λώρενς υπέβαλε αίτηση και έγινε δεκτός για μεταπτυχιακές σπουδές στη μεσαιωνική κεραμική στο ίδιο πανεπιστήμιο. Τον Νοέμβριο του 1910 ταξίδεψε και πάλι στη Γαλλία, όπου μελέτησε τη μεγάλη συλλογή μεσαιωνικών κεραμικών σκευών του μουσείου της Ρουέν. Στο μυαλό του, ωστόσο, είχε σκοπό να επιστρέψει για περαιτέρω μελέτες στους τόπους των σταυροφόρων, στην Ανατολή, που τον είχε κυριολεκτικά συνεπάρει, αλλά δεν διέθετε τα οικονομικά μέσα για μια τέτοια αποστολή. Η ενδόμυχη επιθυμία του, όμως, θα πραγματοποιείτο πολύ σύντομα, με τη διαφορά ότι οι μελέτες του θα μετατοπίζονταν σε έναν άλλο τομέα της ιστορίας, αυτόν της κλασικής αρχαιολογίας.

Το φθινόπωρο του 1910 ο διάσημος αρχαιολόγος και επιμελητής του περίφημου Μουσείου Ασμόλεαν του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης², Ντέιβιντ Τζωρτζ Χόγκαρθ, του πρότεινε να συμμετάσχει ως έμμισθος βοηθός του στις αρχαιολογικές ανασκαφές που διεξήγαγε υπό τη διεύθυνσή

---

2 Το Μουσείο Τέχνης και Αρχαιολογίας Ασμόλεαν στην Οξφόρδη είναι το παλαιότερο δημόσιο μουσείο της Βρετανίας και υπάγεται στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Κτίστηκε μεταξύ του 1679 και 1683 και πήρε το όνομά του από τον συλλέκτη Ελάιας Ασμολ (1617-1692), ο οποίος παραχώρησε σε αυτό τη σημαντική συλλογή του ως πυρήνα των εκθεμάτων του μουσείου.

του το Βρετανικό Μουσείο στην περιοχή της αρχαίας πόλης των Χετταίων, Καρχέμιδος, στην Άνω Συρία.

Τον Δεκέμβριο του 1910 ο Λώρενς μάρκαρε για τη Βηρυτό και από εκεί πήγε στο Τζεμπαϊλ (η αρχαία Βύβλος κοντά στη Βηρυτό), όπου υπήρχε και ομώνυμο σταυροφορικό κάστρο. Εκεί άρχισε μαθήματα αραβικής γλώσσας από τη Συροχριστιανή δασκάλα στο σχολείο της Αμερικανικής Αποστολής, Φαρήντα αλ-Άκλε³, την οποία είχε γνωρίσει από το προηγούμενο του ταξίδι. Τον Μάρτιο του 1911, συναντήθηκε στο Χαλέπι της Συρίας με τον διευθυντή των ανασκαφών, Χόγκαρθ και τον βοηθό του, τον αρχαιολόγο-ασσυριολόγο Ρέτζιναλντ Κάμπελ-Τόμπσον. Από εκεί πήγαν στο χωριό Τζαραμπλούς που βρισκόταν πλησίον της ανασκαφής της αρχαίας Καρχέμιδος⁴.

Ο Λώρενς, που προσελήφθη ως ειδικός στην κεραμική και ως μεταφραστής, σύντομα θα απολάμβανε τη συντροφιά των απλοϊκών Αράβων εργατών που προσελήφθησαν για το σκάψιμο και τις διάφορες άλλες χειρωνακτικές εργασίες. Η έντονη συναναστροφή που είχε μαζί τους ανέπτυξε μέσα του ένα έντονο ενδιαφέρον προς την αραβική κουλτούρα. Καθόταν τα βράδια μαζί τους και συζητούσε διψώντας να πληροφορηθεί από πρώτο χέρι για τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, ακόμα και τις ενδυμασίες των διαφόρων φυλών και τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματά τους.

---

3 Φαρήντα αλ-Άκλε (1882-1976): Συροχριστιανή, που μορφώθηκε στη σχολή Κουακέρων στην Μπρουμάνα, και μετά δίδασσε σε αμερικανικά και αγγλικά σχολεία στην περιοχή, αντιπροσώπευσε το γυναικείο κίνημα της Συρίας στο Α΄ Διεθνές Συνέδριο της Διεθνούς Συμμαχίας Γυναικών που έγινε το 1926 στο Παρίσι.

4 Η Κάρχεμις, στη Βόρειο ή Άνω Συρία (σήμερα ακριβώς πάνω στα σύνορα Συρίας-Τουρκίας στη δυτική όχθη του Ευφράτη ποταμού) ήκμασε ως πρωτεύουσα της αρχαίας αυτοκρατορίας των Χετταίων το 2.500 π.Χ.

Αν και στην πλειοψηφία τους αραβόφωνοι, οι άνθρωποι που κατοικούσαν στην περιοχή εκείνη, πλησίον του Ευφράτη ποταμού, αποτελούσαν ένα συνονθύλευμα Αράβων, Κούρδων, Τουρκομάνων και Κιρκασίων (Τσερκέζοι) μουσουλμάνων με διαφορετικές γλώσσες και φυλετικά έθιμα. Απολάμβανε τη συντροφιά τους και ένιωθε βολικά ανάμεσά τους. Σύντομα οι ντόπιοι τον αποδέχθηκαν και ξανοίχτηκαν μαζί του. Έφτασε στο σημείο να γνωρίζει τα ονόματα όλων των εργατών, ακόμα και τις φυλές στις οποίες ανήκαν, βάσει της ενδυμασίας και άλλων στοιχείων που έφεραν. Η γνώση του αυτή σύντομα τού προσέδωσε αναγνώριση ανάμεσα στους εργάτες, αλλά και ανάμεσα στον τοπικό πληθυσμό. Πήρε μάλιστα υπό την προστασία του έναν νεαρό Συροάραβα νεροκουβαλητή, τον Σαλήμ Αχμέτ, που τον φώναζαν Νταχούμ, που έγινε ένα είδος ορτινάντζας του Λώρενς, ενώ εκείνος φηγούραρε ως ο «προστάτης» των Αράβων εργατών, που προάσπιζε τα συμφέροντά τους.

Όπως κάθε δυτικοευρωπαίος εκείνης της εποχής, ένιωθε κι αυτός υπεροχή έναντι των ντόπιων κατοίκων της Ανατολής. Η αγγλοσαξονική καταγωγή του, σε συνδυασμό με την ανώτερη μόρφωσή του και το σταυροφορικό ιδεώδες που τον διακατείχε, δημιουργούσε μέσα του το αίσθημα μιας ανωτερότητας, το οποίο όμως διοχέτευε προς όφελος των απλοϊκών εκείνων ανθρώπων και όχι προς εκμετάλλευσή τους. Συμπεριφερόταν ως ένας εκπολιτιστής αμαθών και αγροίκων, αλλά συνάμα υπερήφανων ανθρώπων. Σε αντίθεση με το βρετανικό αποικιοκρατικό ύφος της εποχής, ο Λώρενς θεωρούσε τους Άραβες ως ένα λαό με μεγάλη ιστορία και παράδοση, ο οποίος είχε απομακρυνθεί από τις λαμπρές του ρίζες και ήταν πλέον υποταγμένος στην τουρκική κυριαρχία, ενώ άξιζε μια καλύτερη μοίρα⁵.

---

5 Έβλεπε δηλαδή τους Άραβες ακριβώς όπως έβλεπαν ένα αιώνα προηγουμένως οι Άγγλοι και οι λοιποί Ευρωπαίοι Φιλέλληνες τους προεπαναστατικούς

Η γνώση που απέκτησε από το προηγούμενο ταξίδι του στη Συρία, καθώς και η γνώση της αραβικής γλώσσας, όπως και οι συναναστροφές που έκανε με ντόπιους της περιοχής, Άραβες, Κούρδους, Σύριους, (μουσουλμάνους και χριστιανούς) ακόμα και Τούρκους αξιωματούχους, του παρείχε προβάδισμα έναντι των αρχαιολόγων συναδέλφων του και τον καθιστούσαν αναγκαίο στον χώρο των ανασκαφών.

Το καλοκαίρι του 1911, ο Λώρενς και ο Τόμπσον κατέβηκαν τον Ευφράτη ποταμό για να αποκρυπτογραφήσουν επιγραφές των Χετταίων που βρέθηκαν στη Μεσοποταμία. Εκεί γνώρισε ένα άλλο πρόσωπο, το οποίο θα εκτιμούσε και θα θαύμαζε στην πορεία της ζωής του, την αρχαιολόγο, αραβίστρια Γκέρτρουντ Μπελλ, η οποία διεξήγαγε ανασκαφές στο γειτονικό Ιράκ, που αποτελούσε και αυτό επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και που οι Ευρωπαίοι ονόμαζαν Μεσοποταμία. Η εξοντωτική εργασία κάτω από τον καλοκαιρινό ήλιο της Μέσης Ανατολής, οι μετακινήσεις σε μεγάλες εκτάσεις και η ασυνήθιστα για έναν Ευρωπαίο υψηλή θερμοκρασία εξασθένησαν τον οργανισμό του Λώρενς, ο οποίος ύστερα από μια περίοδο ασθένειας με υψηλό πυρετό που τον κατέβαλε, αποφάσισε να γυρίσει τον Αύγουστο στην Αγγλία

Τον Νοέμβριο του 1911, ο Λώρενς μπάρκαρε και πάλι για τη Βηρυτό με προορισμό την Καρχέμιδα, όπου το Βρετανικό Μουσείο ενέκρινε μια δεύτερη ανασκαφική περίοδο. Ως νέος υπεύθυνος της ανασκαφής διορίστηκε ένας γνώριμος του Λώρενς από την Οξφόρδη, ένας σοβαρός επιστήμονας, και βοηθός επιμελητής στο Μουσείο Ασμόλεαν, ο Τσαρλς Λέοναρντ Γούλλυ.⁶

---

⁶ Έλληνες, ως απογόνους των λαμπρών αρχαίων Ελλήνων, που όμως περιέπεσαν στην εξαθλίωση κάτω από τον τουρκικό ζυγό.

6 Ο μετέπειτα έγκριτος αρχαιολόγος σερ Λέοναρντ Γούλλυ (1880-1952) με σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις στη Μέση Ανατολή, ο οποίος για

Τα Χριστούγεννα του 1911 ο Λώρενς αναχώρησε από την Καρχέμιδα με ένα Σύριο βοηθό του για την Αίγυπτο όπου τον Ιανουάριο του 1912 συμμετείχε σε ανασκαφές στον Άνω Νείλο, νότια του Καΐρου, στην περιοχή Καφρ Αμάρ υπό τον αιγυπτιολόγο καθηγητή Γουίλλιαμ Φλίντερς-Πήτρι⁷.

Παρότι ο Λώρενς ως ιστορικός δεν είχε ειδικευτεί στην αρχαία ιστορία, αλλά στη μεσαιωνική, είχε καταστεί ένας καταξιωμένος αρχαιολόγος⁸. Αναγνωρίζοντας την επιστημονική του αξία, ο καθηγητής Φλίντερς-Πήτρι του πρότεινε να του αναθέσει την επιτήρηση των ανασκαφών στο Μπαχρέιν, στον Περσικό Κόλπο, με μια τεράστια αμοιβή ύψους 700 λιρών. Ο Λώρενς, παρότι κολακευμένος με την αξία που του προσέδιδε ο καθηγητής Πήτρι, προτίμησε να επιστρέψει στην Καρχέμιδα, όπου είχε αναλάβει εξ αρχής την αρχαιολογική μελέτη πάνω στους Χετταίους.

Επιστρέφοντας στην Καρχέμιδα, πρόσεξε ότι σε πολύ μικρή απόσταση από τον χώρο των ανασκαφών είχε εγκατασταθεί ένα εργοτάξιο υπό τη διεύθυνση Γερμανών μηχανικών που κατασκεύαζε τη σιδηροδρομική γραμμή Κωνσταντινούπολης-Βαγδάτης. Είχαν μάλιστα κατασκευάσει και μια γέφυρα για τον σιδηρόδρομο πάνω από τον Ευφράτη, δίπλα από τον χώρο της βρετανικής ανασκαφής. Ο Χόγκαρθ κρατούσε ενήμερο το βρετανικό υπουργείο Εξωτερικών για οποιοσδήποτε

το έργο του χρίστηκε ιππότης από το βρετανικό Στέμμα το 1935.

7 Στον Φλίντερς-Πήτρι οφείλεται και η ανακάλυψη στην Αίγυπτο μεγάλου αριθμού των περίφημων νεκρικών Πορτραίτων του Φαγιούμ.

8 Η Αρχαιολογία ήταν ακόμα σε πρώιμο στάδιο και δεν αποτελούσε αυτόνομη επιστήμη, παρά κλάδο της Ιστορίας. Ιστορικοί της αρχαίας περιόδου (Αρχαία Ελλάδα, Ρώμη, Αίγυπτος, Βαβυλωνία, Ασσυρία, Σουμερία κ.τ.λ.) διενεργούσαν ανασκαφές βασιζόμενοι σε ιστορικά κείμενα αρχαίων συγγραφέων και προσπαθούσαν να αποκωδικοποιήσουν τα ιερογλυφικά και τη σφηνοειδή γραφή των αρχαίων λαών της Εγγύς και Μέσης Ανατολής.

δραστηριότητες των Γερμανών στη Συρία και ενημερωνόταν με τη σειρά του γι' αυτές από τον Λώρενς. Κάθε δραστηριότητα των Γερμανών μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και ειδικά η σιδηροδρομική γραμμή Κωνσταντινούπολης-Βαγδάτης, που σε καιρό πολέμου μπορούσε να διακινήσει στρατεύματα και οπλισμό προς το Ιράκ ενδιέφερε τη βρετανική αντικατασκοπεία. Όπως ήταν φυσικό, κάθε Άγγλος σε εντεταλμένη αποστολή, στρατιωτική, ανθρωπιστική, αρχαιολογική, διπλωματική, εξερευνητική, προξενική, εμπορική ανέφερε στις βρετανικές αρχές ό,τι περιέπιπτε στην αντίληψή του, και ασφαλώς ο Λώρενς δεν αποτελούσε εξαίρεση.

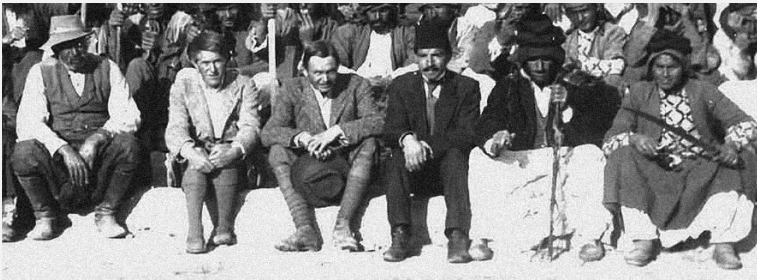
Εκεί ο Λώρενς είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει τον γερμανικό τρόπο διαχείρισης. Διαπληκτίστηκε μάλιστα με τον Γερμανό επιστάτη, διότι οι εργάτες του εργοταξίου του έπαιρναν υλικό από τον ευρύτερο χώρο για μπάζωμα, θέτοντας σε κίνδυνο αρχαιολογικά ευρήματα.

Τον Μάιο του 1912 αφίχθη στην Καρχέμιδα ο Χόγκαρθ για να επιβλέψει την πορεία των ανασκαφών και να αποδεσμεύσει τον Λώρενς, ώστε να επιστρέψει στην Αγγλία. Αυτός όμως προτίμησε να παραμείνει στην Καρχέμιδα όλο το καλοκαίρι και να παρακολουθεί το γερμανικό εργοτάξιο μην τυχόν και βλάψει τον αρχαιολογικό χώρο.

Ένας από τους ανθρώπους που θαύμαζε ο Λώρενς ήταν ο διάσημος Άγγλος αρχαιολόγος Ντέιβιντ Τζωρτζ Χόγκαρθ (1862-1927). Μεταξύ 1887 και 1907 ο Χόγκαρθ διεξήγαγε σημαντικές ανασκαφές σε Κύπρο, Κρήτη (Κνωσός), Μήλο, Έφεσο (Ναός της Αρτέμιδος), Αίγυπτο και Συρία (Καρχέμιδα). Από το 1909 μέχρι τον θάνατό του το 1927 ήταν ο επιμελητής του Μουσείου Τέχνης και Αρχαιολογίας Ασμόλεαν στην Οξφόρδη. Από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου εντάχθηκε στην Υπηρεσία Πληροφοριών του Βασιλικού

Ναυτικού και το 1916 ανέλαβε τη διεύθυνση του Αραβικού Γραφείου στο Κάιρο. Ήταν αυτός που βοήθησε τον Λώρενς στην αρχή της αρχαιολογικής του σταδιοδρομίας, στο πανεπιστήμιο και έπειτα στη στρατιωτική υπηρεσία πληροφοριών, καθώς του εξασφάλισε τη θέση πρώτα στη Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού στο Λονδίνο και έπειτα στο Τμήμα Πληροφοριών στο Κάιρο και στο Αραβικό Γραφείο. Ο Λώρενς τον αναγνώριζε ως μέντορά του και είπε γι' αυτόν πως όσα κατάφερε τα όφειλε στον Χόγκαρθ. Μετά τον πόλεμο ο Χόγκαρθ, όπως και ο Λώρενς, εργάστηκε στον διπλωματικό τομέα σε σχέση με τη βρετανική εξωτερική πολιτική επί του Μεσανατολικού Ζητήματος.

Κάρχεμις, 1912-13. Από αριστερά: ο Κύπριος αρχιεπιστάτης Γρηγόρης (με κυπριακή εθνική ενδυμασία, βοηθός του Χόγκαρθ από τις ανασκαφές της Κύπρου), Λώρενς, Γούλλυ, ο Οθωμανός αξιωματούχος επιτηρητής της ανασκαφής Φουάτ μπέη, ο Σύριος επιστάτης Χαμούντι και ο βοηθός του Λώρενς, Νταχούμ. Οι δύο τελευταίοι θα συνόδευαν στη συνέχεια τον Λώρενς στην Οξφόρδη.

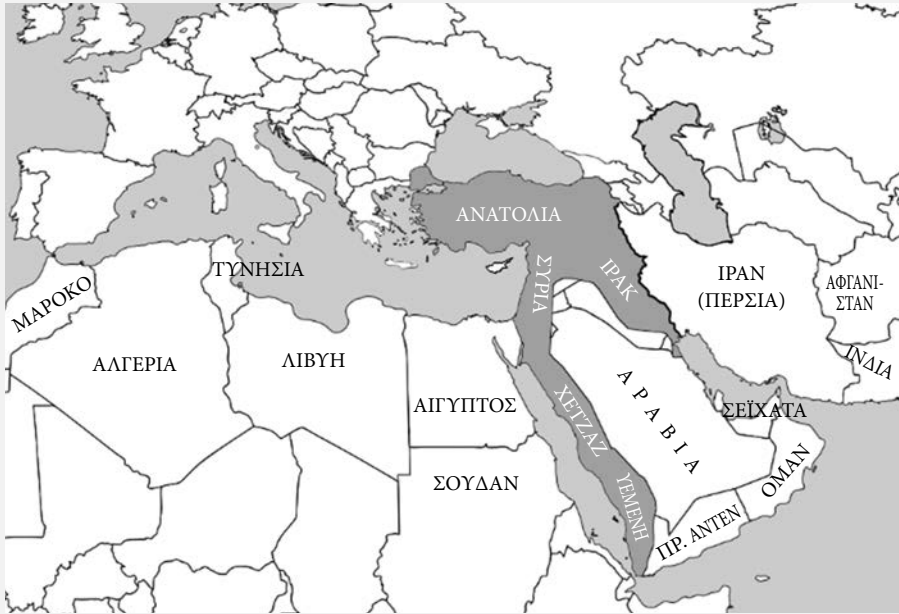

Ο Λώρενς εργάστηκε μεταξύ 1912-13 μαζί με τον αρχαιολόγο και αργότερα συνάδελφο του αξιωματικό πληροφοριών στο Κάιρο Λέοναρντ Γούλλντ στις ανασκαφές της Αρχαίας Καρχέμιδος στην οθωμανική Συρία, όπου είχε την αρμοδιότητα της αξιολόγησης των κεραμικών ευρημάτων και της γενικής φωτογράφισης. Θα έπαιζε, ωστόσο, και σημαντικό ρόλο στη διαχείριση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού της ανασκαφής.

Ο Λώρενς (αριστερά) μαζί με τον Γούλλντ φωτογραφίζονται με ορθοστάτη του πολιτισμού των Χετταίων από την ανασκαφή της Καρχέμιδος (σήμερα εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Άγκυρας). Την ίδια εποχή γνώριστηκε και με τον Γερμανό βαρόνο Μαξ φον Όππενχαϊμ, ο οποίος διεξήγαγε ανασκαφές στο Τελ Χαλάφ μερικά χιλιόμετρα δυτικότερα από την Καρχέμιδα (βλ. Κεφάλαιο 26).

Πόλεμος και Διπλωματία στη Μέση Ανατολή η δράση του Λώρενς της Αραβίας

Σύγχρονος χάρτης, στον οποίο απεικονίζεται με σκούρο χρώμα η επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η Αραβική Χερσόνησος, την οποία οι Άραβες αποκαλούσαν ‘*Τζαζιράτ αλ-Άραμπ*’ (η Νήσος των Αράβων), βρέχεται από τον Περσικό Κόλπο στα ανατολικά, την Ερυθρά Θάλασσα στα δυτικά και την Αραβική Θάλασσα στα νότια. Καλύπτει μια απέραντη έκταση τριών εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων, μεγαλύτερη ακόμα και από αυτή που καλύπτουν όλες οι χώρες της Κεντρο-Δυτικής Ευρώπης μαζί με τα Βαλκάνια. Σε αυτή βρίσκονται σήμερα τα σύγχρονα κράτη Ιορδανία, Σαουδική Αραβία, Υεμένη, Ομάν, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Κατάρ, Κουβέιτ συμπεριλαμβανομένου και του νησιού Μπαχρέιν. Κατά το μεγαλύτερο μέρος της η Αραβία καλύπτεται από στέπες, όπου δεσπόζουν οι απέραντες και άνυδρες αμμώδεις έρημοι Νεφούντ στα βόρεια και Ντάχα στα νότια. Στα νότια, ωστόσο, υπάρχουν και πανύψηλα όρη, με υψόμετρο άνω των 3.000 μέτρων, όπου ευδοκιμούν καλλιέργειες. Ο πληθυσμός της Αραβικής Χερσονήσου εκτιμάτο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα περί τα 6 εκατομμύρια, νομάδες και εγκαταστημένοι Άραβες.

Ο ισλαμικός αραβικός κόσμος

Την εποχή που ο Λώρενς εργαζόταν ως αρχαιολόγος στη Μέση Ανατολή (Συρία, Ιράκ, Αίγυπτο) ολόκληρος ο αραβικός κόσμος από τη Συρία μέχρι την Υεμένη και από τα μεσογειακά παράλια μέχρι τον Τίγρη ποταμό στο Ιράκ, στα σύνορα με την Περσία, τελούσε επί τέσσερις αιώνες υπό την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το 1517 ο Τούρκος σουλτάνος Σελήμ Α΄ *‘Γιαβούζ’* (ο Σκληρός) της δυναστείας των Οθωμανών (βασιλεύσε: 1512-1520) συνέτριψε το Σουλτανάτο της Αιγύπτου της δυναστείας των Μαμελούκων και έγινε στη θέση τους κυρίαρχος της Αιγύπτου, της Συρίας και της Παλαιστίνης. Η κυριαρχία των Οθωμανών επεκτάθηκε ακολούθως στην Αραβική Χερσόνησο και τη Βόρειο Αφρική. Η Λιβύη, η Τυνησία και η Αλγερία έγιναν υποτελείς κτήσεις του Οθωμανού Τούρκου σουλτάνου. Μόνο το Μαρόκο, που εκυβερνάτο από δικό του σουλτάνο, κατόρθωσε να παραμείνει έξω από την κυριαρχία των Οθωμανών. Όλες αυτές οι χώρες είχαν και ακόμα έχουν το κοινό γνώρισμα ότι ομιλούν την αραβική γλώσσα, ασκούν τη μωαμεθανική θρησκεία και μοιράζονται κοινά ήθη και έθιμα. Ανήκουν με άλλα λόγια στο Αραβικό Έθνος.

Ολόκληρη η Αραβία εντός και εκτός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που εκτεινόταν από τη Συρία και το Ιράκ μέχρι την Υεμένη ονομαζόταν από τους Άραβες *‘Μπιλάντ αλ-Άραμπ’* (Χώρα των Αράβων), ενώ οι Τούρκοι ονόμαζαν το κεντρικό τμήμα της Αραβικής Χερσονήσου *‘Αραμπιστάν’* (Αραβία).

Ο αραβικός κόσμος χωρίζεται σε δύο μεγάλα τμήματα, το *Μασρέκ* και το *Μαγκρέμπ*. Η λέξη ‘*μασρέκ*’ στην αραβική σημαίνει τόπος της Ανατολής, ενώ ‘*μαγκρέμπ*’ σημαίνει τόπος της Δύσης. Επομένως ολόκληρη η Μέση Ανατολή (Συρία, Λίβανος, Παλαιστίνη Ιορδανία, Ιράκ, κράτη της Αραβικής Χερσονήσου) ανήκουν στις χώρες του *Μασρέκ*, ενώ η Βόρειος Αφρική (Λιβύη, Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο) ανήκουν στις χώρες του *Μαγκρέμπ*. Η Αίγυπτος, λόγω της στενής ιστορικής της σύνδεσης με τον αραβικό κόσμο της Μέσης Ανατολής, παρά με τις βορειοαφρικανικές χώρες, καταλογίζεται ως χώρα του μεσανατολικού αραβικού *Μασρέκ*.

Ο αραβικός κόσμος είναι συνυφασμένος με τη θρησκεία του Ισλάμ, ιδρυτής της οποίας υπήρξε ο Μωάμεθ⁹, ως ο επί της γης απόστολος και προφήτης του ‘*Αλλάχ*’ (Θεός). ‘*Ισλάμ*’ σημαίνει «υποταγή» (στο νόμο του Θεού) και από τη λέξη αυτή ετυμολογείται η λέξη ‘*μουσλίμ*’ (μουσουλμάνος), δηλαδή «ο υποταγμένος» (στο θείο θέλημα). Στη μετά-Μωάμεθ εποχή ο ‘*Χαλίφα αλ-Ισλάμ*’ (Χαλίφης του Ισλάμ) ήταν ο τίτλος που έφερε ο εκάστοτε υπέρτατος ηγέτης του μουσουλμανικού κόσμου. Ο όρος «Χαλίφης» μεταφράζεται ως «Διάδοχος» και αναφέρεται στους διαδόχους του Μωάμεθ στην αρχηγεία του Ισλάμ. Στο σουνιτικό (ορθόδοξο) Ισλάμ δεν γίνεται διαχωρισμός του κοσμικού από τον πνευματικό ηγέτη, έτσι που ο τίτλος του χαλίφη ενσωματώνει και τις δύο ιδιότητες.

---

9 Ο Μωάμεθ (στα αραβικά Μο[υ]χάμεντ, στα τουρκικά Μεχμέτ) γεννήθηκε περί το 570 στη Μέκκα και πέθανε το 632 στη Μεδίνα. Στα 610 αρχίζει τη διδασκαλία του ως ο Έσχατος των Προφητών (*Χατίμ ουλ-Ινμπίγια*) και Απόστολος του Θεού (*Ρεσούλ ουλ-ΰλλάχ*) για τους μουσουλμάνους. Οι πρώτοι Άραβες προσήλυτοι στο Ισλάμ ήταν οι ‘*Μοχατζιρούν*’ (Πρόσφυγες) της Μέκκας και οι ‘*Άνσαρ*’ (Προσήλυτοι) της Μεδίνας. Με τον Μωάμεθ ξεκινά και το ισλαμικό ημερολόγιο, από την ημερομηνία φυγής του από την Μέκκα στη Μεδίνα, την Εγίρα (*Χίτζρα*), με Έτος Εγίρας 1 το 622 μ.Χ.

Τουναντίον, ο τίτλος του «Ιμάμη», που χρησιμοποιεί το σιιτικό δόγμα του Ισλάμ αναφέρεται στον πνευματικό ηγέτη, ο οποίος ενδέχεται να ασκεί και κοσμική εξουσία.

Η συντριβή του Σουλτανάτου των Μαμελούκων της Αιγύπτου από τους Τούρκους το 1517 σηματοδοτήθηκε και από την αιχμαλωσία του χαλίφη του Ισλάμ, Μουταγουακίλ Γ΄ της δυναστείας των Αββασιδών που έδρευε στο Κάιρο και τη μεταγωγή του στην Κωνσταντινούπολη, πρωτεύουσα του Οθωμανικού Σουλτανάτου. Ο χαλίφης υποχρεώθηκε να παραιτηθεί από τον τίτλο και τις αξιώσεις του στο Χαλιφάτο υπέρ του κατακτητή Τούρκου σουλτάνου Σελήμ Α΄, στον οποίο παρέδωσε σε επίσημη τελετή και τα διάσημα του χαλιφικού οφικίου, ήτοι το ξίφος και τον μανδύα του προφήτη Μωάμεθ. Με αυτό τον τρόπο το Χαλιφάτο του Ισλάμ πέρασε στη μουσουλμανική δυναστεία των Οθωμανών και έκτοτε όλοι οι Τούρκοι σουλτάνοι ως διάδοχοι του Σελήμ Α΄ έφεραν και τον υπέρτατο τίτλο του χαλίφη, που ουσιαστικά τους καταδείκνυε ως πανισλαμικούς ηγέτες¹⁰.

Μέσα στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε έναν πληθυσμό 22 εκατομμυρίων, οι Άραβες αποτελούσαν την πλειοψηφία με 10,5 εκατομμύρια, έναντι των 7,5 εκατομμυρίων Τούρκων και 4 εκατομμυρίων άλλων μουσουλμανικών και άλλων θρησκευτικών εθνοτήτων. Οι Άραβες υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν κατά πλειοψηφία σουνίτες

---

10 Οι Οθωμανοί Τούρκοι σουλτάνοι προσαγορεύονταν ως 'Πατισιάχ', περσική λέξη που μεταφράζεται ως «Αυτοκράτωρ» και ετυμολογείται από τις λέξεις 'Πατ' (Αφέντης) και 'Σαχ' (Σάχηςβασιλέας), κατά παρομοίωση του τίτλου «Βασιλεύς των Βασιλέων» του Βυζαντινού αυτοκράτορα. Τουρκικοί ορισμοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν: 'Όσμανλί Ιμπαράτορλου' (Οθωμανική Αυτοκρατορία), 'Ντεβλετί Αλιγεϊ Όσμανιέ' (Υπέρτατο Οθωμανικό Κράτος), ή απλώς 'Όσμανλί Ντεβλετί' (Οθωμανικό Κράτος), το οποίο διήρκεσε από το 1291 μέχρι το 1922. Στις 29 Οκτωβρίου 1923 ανακηρύχθηκε ως διάδοχο κράτος η Τουρκική Δημοκρατία.

μουσουλμάνοι, ενώ σε Ιράκ, Συρία, Λίβανο, Υεμένη, Ασίρ κατοικούσαν και σίιτες μουσουλμάνοι¹¹. Στην Παλαιστίνη, τη Συρία, τον Λίβανο και το Ιράκ ζούσαν επίσης και ευρείες κοινότητες χριστιανών διαφόρων δογμάτων, καθώς και Εβραίοι.

Την εποχή πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το μεγαλύτερο μέρος της Αραβικής Χερσονήσου αποτελούσε μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εξαιρούνταν οι περιοχές στα αραβικά παράλια του Περσικού Κόλπου απέναντι από την Περσία, όπου βρίσκονται τα σημερινά Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα που κυβερνούνταν από τοπικούς σείχηδες και το Σουλτανάτο του Μουσκάτ-Ομάν, που διέθεταν συνθήκες προστασίας και συνεργασίας με τη Μεγάλη Βρετανία. Ο στόλος του βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού με την ισχύ πυρός που διέθετε εγγυόταν την ασφάλεια των περιοχών αυτών από την πειρατεία. Ένα άλλο προτεκτοράτο-βάση της Μεγάλης Βρετανίας αποτελούσε το Άντεν, μια πόλη με την ευρύτερη περιοχή της στο απώτατο άκρο της Υεμένης, στα παράλια της Αραβικής Θάλασσας, μέσω του οποίου οι Βρετανοί ήλεγχαν τη ναυσιπλοΐα από και προς την Ερυθρά Θάλασσα.

Μεγάλης σημασίας περιοχή της Αραβίας ήταν η οθωμανική επαρχία της Χετζάζ, στο δυτικό τμήμα της Αραβικής Χερσονήσου που βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα, διότι εκεί

---

11 Οι Σουνίτες, η ονομασία των οποίων προέρχεται από την αραβική λέξη 'Σουννί', που σημαίνει αυτόν που ακολουθεί τη 'Σούννα' (παράδοση) αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των μουσουλμάνων πιστών στον κόσμο. Σε αντίθεση οι Σίιτες, η ονομασία των οποίων προέρχεται από την αραβική λέξη 'Σίατ Άλι' (κόμμα του Άλι), αποτελούν το 10-15% των μουσουλμάνων στον κόσμο. Οι Σίιτες αποτελούν για τους Σουνίτες μουσουλμάνους μια αίρεση του Ισλάμ, καθώς αποδέχονται μόνο τους τέσσερις πρώτους Χαλίφες του Ισλάμ. Ως οπαδοί του τέταρτου χαλίφη, Άλι, που ήταν εξάδελφος και γαμπρός του προφήτη Μωάμεθ, οι Σίιτες δεν αποδέχονται άλλον χαλίφη μετά από αυτόν, τον οποίο ονομάζουν και πρώτο Ιμάμη (πνευματικό καθοδηγητή) του Ισλάμ.

εδράζεται το ιερότερο λατρευτικό κέντρο του Ισλάμ, η πόλη της Μέκκας, *‘Μάκκα αλ-Μουκαράμα’* (η Ευλογημένη Μέκκα). Τέτοια είναι η θρησκευτική σπουδαιότητα της Μέκκας που όλα τα μουσουλμανικά τεμένη στον κόσμο είναι στραμμένα προς αυτήν. Πιο βόρεια από τη Μέκκα στην ενδοχώρα της Χετζάζ βρίσκεται η εξ ίσου σημαντική ιερή πόλη της Μεδίνας, *‘Μαντίνα αλ-Μουναουάρα’* (η Φωτισμένη Μεδίνα). Στη Μέκκα, γενέτειρα του προφήτη Μωάμεθ βρίσκεται το ιερότερο θρησκευτικό μνημείο του Ισλάμ, η *‘Καάμπα’* (Κύβος), ο ιερός λίθος του Ισλάμ (αντίστοιχο μνημείο με τον Πανάγιο Τάφο για τους χριστιανούς). Η Καάμπα είναι τοποθετημένη στην κεντρική αυλή του *‘Αλ-Μαστζίντ αλ-Χαράμ’* (το Τίμιο Τέμενος), που είναι μέχρι και σήμερα το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο μουσουλμανικό τέμενος στον κόσμο. Στη Μεδίνα αντίστοιχα βρίσκεται το *‘Αλ-Μαστζίντ αλ-Ναμπάουι’* (το Τέμενος του Προφήτη), που στεγάζει τον τάφο του Μωάμεθ και της θυγατέρας του Φατίμα. Η Μέκκα και η Μεδίνα αποκαλούνται *‘Αλ-Χαραμάιν’* (Ιερός Τόπος) και αποτελούν τους Αγίους Τόπους του Ισλάμ¹².

Καθώς το Κοράνι επιτάσσει σε κάθε μουσουλμάνο για μία τουλάχιστον φορά στη ζωή του να πραγματοποιήσει το *‘Χατζ’* (προσκύνημα)¹³ στην Καάμπα της Μέκκας και να καταστεί

---

12 Οι ιεροί τόποι του Ισλάμ είναι τρεις, κατά σειρά σπουδαιότητας: η Καάμπα στη Μέκκα, ο Τάφος του Μωάμεθ στη Μεδίνα και το Τέμενος Αλ-Άκσα, αποκαλούμενο *‘Αλ-Χαράμ ας-Σαρήφ’* (το Ιερό του Ευγενούς), στην Ιερουσαλήμ.

13 Το ετήσιο μουσουλμανικό προσκύνημα στη Μέκκα (*Ιμαράτ αλ-Χατζ* - Προσκυνηματικός Θεσμός) αποτελούσε κρατικό θεσμό μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και απαιτούσε ειδική προετοιμασία. Δύο κρατικά προσκυνηματικά караβάνια ξεκινούσαν για τη Μέκκα, ένα από τη Δαμασκό και ένα από το Κάιρο. Το κάθε ένα είχε το δικό του διευθυντή Προσκυνηματος (*αμίρ αλ-Χατζ*) διοριζόμενο από τον σουλτάνο.

‘Χατζής’ (προσκυνητής)¹⁴, η Χετζάζ αποτελούσε κάθε έτος κατά την περίοδο του Χατζ ένα κοσμοπολιτικό κέντρο, στην κατά τα άλλα ερημική αυτή περιοχή της Αραβίας, υποδοχής προσκυνητών όλων των μουσουλμανικών εθνοτήτων του κόσμου, από τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή, Αφρική, Κεντρική Ασία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, Ανατολική Ασία, τον Ινδικό Ωκεανό.

Ο Σύρος Αμπέλ Ραχμάν αλ-Γιουσούφ πασά ήταν μέλος της συριακής ελίτ και βουλευτής Δαμασκού στην οθωμανική Βουλή. Ήταν ένας από τους ισχυρότερους άντρες στη Συρία δεδομένου του προσωπικού του πλούτου, πολιτικών διασυνδέσεων και των θρησκευτικών καθηκόντων που του είχαν απονεμηθεί από τον σουλτάνο Αμπτούλ Χαμίτ Β΄, ως ‘αμίρ αλ-Χατζ’ (διευθυντής) του ετήσιου Προσκυνηματικού Θεσμού (Ιμαράτ αλ-Χατζ) από τη Δαμασκό στη Μέκκα.

14 Το προσκύνημα, ωστόσο, στον τάφο του προφήτη Μωάμεθ στη Μεδίνα δεν είναι υποχρεωτικό.